

NATO'NUN KOSOVA VE AKTİF GAYRET OPERASYONLARININ SİLAHLI ÇATIŞMA VE KUVVET KULLANMA YASAĞI KAVRAMLARI PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

An Evaluation of Nato's Kosovo Operation and Operation Active Endeavour From The Perspective of Armed Conflict and The Prohibition of Use of Force

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Kübra ECEMİŞ YILMAZ*

Arş. Gör. Ali Said ÇİMEN**

ÖZET

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 2(3) bendi devletlerin, sınır uyumsuzlukları da dahil olmak üzere, aralarında ortaya çıkan her türlü sorunu barışçıl yollarla çözümleneceğini belirtmektedir. Uluslararası sistemde devletlerin çıkarı söz konusu olduğunda, kuvvete başvur-mama veya savaştan tamamen kaçınma gibi bir durum mevcut değil-

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Ana-bilim Dalı, Doktor Öğretim Üyesi, e-mail: hkeyilmaz@ybu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9438-0291.

** Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, Araştırma Görevlisi, e-mail: alisaidcimen@cumhuriyet.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1520-4412.

Makale Geliş Tarihi: 28.06.2022

Makale Kabul Tarihi:29.08.2022

Atıf Şekli: Hatice Kübra Ecemiş Yılmaz ve Ali Said Çimen, "Nato'nun Kosova ve Aktif Gayret Operasyonlarının Silahlı Çatışma ve Kuvvet Kullanma Yasağı Kavramları Perspektifinden Değerlendirilmesi", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17/2 (2022): 0-0.

dir ve çoğu zaman devletler kuvvet kullanma yoluna başvurmuşlardır. Oysa Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 2(4) maddesi uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmayı, kuvvet kullanma tehdidinde bulunmayı yasaklamaktadır. Bu durum devletlerin egemen eşitliği, devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmaması yükümlülüğü ile devletlerin kendi iç işlerinde bağımsız olması hakkını beraberinde getirmektedir. İlgili bilgiler ışığında çalışmada silahlı çatışma, savaş kavramları ile birlikte kuvvet kullanma yasağı kavramı da incelenmiştir. Bahse konu kavramlar çerçevesinde Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) Kosova ve Aktif Gayret Operasyonlarının değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Silahlı Çatışma, Kuvvet Kullanma Yasağı, NATO, Kosova Operasyonu, Aktif Gayret Operasyonu.

ABSTRACT

According to Article 2(3) of the United Nations Charter, it is stated that all kinds of problems, including border disputes, that arise between states should be resolved by peaceful means. However, when international relations are considered, if the interests of the states are in question, there is no such thing as not using force or completely avoiding war, and often states have resorted to using force. But Article 2(4) of the United Nations Charter prohibits the use of force in international relations and the threat of using force. This situation brings along the sovereign equality of states, the obligation of states not to interfere in each other's internal affairs, and the right of states to be independent in their own internal affairs. In the light of relevant information, in this research, the concepts of armed conflict and war, as well as the concept of prohibition of the use of force, are examined. Within the framework of the aforementioned concepts, the North Atlantic Treaty Organization's (NATO) Kosovo and Operations Active Endeavour were evaluated in this research.

Key Words: Armed Conflict, Prohibition of Use of Force, NATO, Kosovo Operation, Operation Active Endeavour.

GİRİŞ

Savaş olgusu, kural olarak devletler arasında meydana gelen, açık, belirli yoğunluktaki silahlı çatışmalar ile devletlerin silahlı güç kullanmak suretiyle diğer devletlere karşı üstünlüğünü sağlamasını açıklamak için kullanılmaktadır. Açıkça ilan edilmiş olsun veya olmasın, tüm savaşları tanzim etmeyi hedefleyen “savaş hukuku”, savaşan devletlerin birbirleriyle veya savaşa dahil olmayan üçüncü devletlerle olan bağlarının hukuki etkilerini buna bağlı olarak savaş zamanındaki hak ve yükümlülükleri açıklamaktadır. Savaş hukukunun yararı, savaş nedeniyle yapılması gerekli askeri fiiller ile insancıl gereksinimlerin uzlaştırılma çabasıdır. Savaş hukukunun gayesi ise, savaşın neden olduğu yıkımı oldukça en az seviyeye düşürmektir.

Birleşmiş Milletler(BM) Antlaşması¹ madde 2(4) hükmü devletlerin bir başka devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı veya BM Antlaşması'nın amaçlarına aykırı olarak kuvvet kullanmayı yasaklamıştır. Ancak bu yasağa rağmen uluslararası hukukta kuvvet kullanımının hangi unsurlar tarafından nasıl ve ne biçimde hayata geçirileceği geçmişten beri tartışılan meselelerden birisi olagelmıştır. Bu kapsamda kuvvet kullanma yasağı ve kuvvet kullanma yasağının hangi durumlarda istisna olarak sayılabileceğini açıklanmıştır. Kuvvet kullanma yasağının istisnaları olarak genel kabul edilen görüşler ise meşru müdafaa ve meşru müdahale halleridir. Konun genişliği nedeni ile çalışmanın konusu, uluslararası hukukta silahlı çatışma, kuvvet kullanma kavramı ve bilhassa kuvvet kullanma yasağının istisnası olan meşru müdafaa, BM Antlaşması'nda kuvvet kullanımının bölgesel örgütlere kısmi olarak devredilmesi ile beraber NATO'nun Kosova ve Aktif Gayret operasyonları özelinde kapsamlı olarak değerlendirilmesi konuları ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmada ilk olarak her ne kadar zaman içerisinde savaş terimini yerine silahlı çatışma terimi kullanılmaya başlanılsa da BM Antlaşması'na göre silahlı çatışmanın *de facto* bir kavram olduğu düşünülerek

¹ 26 Haziran 1945 imza tarihli “BM Antlaşması” için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6092.pdf>, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2022.

silahlı çatışma ve savaş kavramları incelenmiş, aralarındaki farklara değinilmiştir. Bu çalışmada, uluslararası hukukta kuvvet kullanmanın günümüzde nasıl hayata geçtiği, hangi hallerde yasaklanmış veya meşru olduğu irdelenmiştir. Özellikle meşru müdafaa ve meşru müdahale altındaki BM Güvenlik Konseyi(BMGK) kararlarının istisnalar içerisinde bulunduğu görülmüştür. Bahse konu kavramların tarihsel süreçteki gelişimi ele alınmıştır. Zira söz konusu durum, çalışmanın boyutunu ve kapsamının aşılmasına neden olacaktır. Ancak bahse konu kavramların genişliği nedeniyle, bunlar II. Dünya Savaşı'nın neticelenmesiyle beraber BM'nin kurulması, BM Antlaşması ve NATO Antlaşması² ile sınırlandırılarak incelenmiştir.

Bir sonraki bölümde NATO'nun kavramsal çerçevesi dikkate alınarak BM ile olan bağı üzerinde durulmuştur. NATO'nun kuvvet kullanımı kapsamında BMGK ile ilişkisi ele alınmıştır. BM, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden ve taraflar arasında ortaya çıkabilecek ihtilafların çözümü konusunda, kuvvet kullanma yetkisini, NATO benzeri askeri örgütlere vermiştir. Bu kapsamda, uluslararası bir savunma örgütü olan NATO'nun, BMGK'nın verdiği yetki çerçevesinde kuvvet kullanabileceği durumu irdelenmiştir.

Son bölümde ise aktarılan bu kavramlar çerçevesinde NATO'nun Kosova ve Aktif Gayret Operasyonları incelenip, uluslararası hukuk boyutuyla her bir operasyonda ayrı olarak değerlendirme yapılmıştır.

1. SİLAHLI ÇATIŞMA VE SAVAŞ KAVRAMLARI

1.1. Genel Olarak

Genel olarak savaş ve silahlı çatışma kavramlarına değindikten sonra savaş ve silahlı çatışma kavramlarının açıklanması konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu nedenle “savaş” ve “silahlı çatışma” olgularını inceleyip tanımlamak gerekir. Ancak gerek Cenevre Sözleşmeleri ve bu sözleşmelere ek 2 protokolde gerekse uluslararası

² 4 Nisan 1949 imza tarihli “NATO Antlaşması” için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8663.pdf>, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2022.

hukukta savaşın veya silahlı çatışmanın herkesçe kabul görmüş bir tanımı yoktur.³ Savaşın tasvir ve betimlenmesi hususundaki farklı görüşler meselenin hukuki görüş açısındaki ayrılıklar gibi, ideolojik, felsefi, siyasi, iktisadi, toplumsal ve psikolojik kapsamlarıyla da alakalıdır.⁴ Bundan dolayı “savaş” ve “silahlı çatışma” kavramlarının açıklamaları yapılırken öznel yorumdan ari nesnel bir açıklama yapmak uygun olacaktır.

Mesele irdelenirken incelenmesi gerekli diğer bir konu ise savaşın, uluslararası hukukta 20. yüzyıla kadar yasaklanmamış ve egemen devlet olabilmenin bir aracı olarak görülmüş olmasıdır.⁵ I. ve II. Dünya Savaşlarının acı tecrübeleri neticesinde gayri insani hallerin meydana gelmesiyle savaş yani kuvvet kullanımı öncelikli olarak kısıtlanmak istenmiş daha sonra ise de yasaklanmıştır.

Savaş ya da silahlı çatışma olguları, silahlı çatışmalar hukuku kaidelerinin tatbik sahasını tespit etmek açısından önem arz etmektedir. Kaidelerin gayesi, silahlı çatışma hallerinin tesirlerini kısıtlamak ve bu gayeyle savaşın ve sivillere uygulanması gerekli minimum tutum ve destekleri tespit etmektir.⁶

³ Savaş kavramı hususunda bkz. Sadi Çaycı, *Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması*, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1995; Yasin Aslan, “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 79, 2008, ss. 235-274; Necdet Yalkut, “Hukuk Açısından Savaş ve Barış”, *Adalet Dergisi*, Cilt 4-6, Sayı 6, 1985, ss.7-25; Ali Bilgin Varlık, “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım”, *Avrasya Terim Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2013, ss. 114-129; Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998; Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, Seçmeler, (çeviren Seha L. Meray), Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967; Krzysztof Skubiszewski, “Peace and War”, *Encyclopedia of Public of International Law*, Ed. Rudolf Bernhardt, Sayı 4, 1982, s.75; Werner Meng, “War”, *Encyclopedia of Public International Law*, Ed. Rudolf Bernhardt, Sayı 4, 1982, s. 283; Christopher Greenwood, “The Concept of War in Modern International Law”, *The International and Comparative Law Quarterly*, Sayı. 36, 1987, ss. 283-306. Savaş terimi yerine zaman içerisinde silahlı çatışma teriminin de kullanılmasına ilişkin olarak detaylı bilgi için bkz.; Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, İstanbul, Beta, 2019, s. 57.

⁴ Aslan, s. 247.

⁵ Tütüncü, s. 52; H. Serdar Hoş, *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020, s. 96.

⁶ Tütüncü, s. 1.

Savaşı anımsatan fiil ve hallerle karşı karşıya geldiğimizde bu durumun savaş olarak nitelendirilmesi güçleşmiştir. Bahse konu fiilin savaş olarak belirlenmesi yapılırsa bile savaş halinde hayata geçirilecek hukuk kurallarının belirlenmesi de her durumda mümkün değildir. Bundan dolayı savaşın özelliklerini belirlemek büyük önem arz etmektedir.⁷

BM Antlaşması'nın 2(4) fıkrası, devletler tarafından kuvvet kullanılmasını yasaklamasına rağmen, 1945'ten beri uyuşmazlıkların çıkmasına ve milyonlarca insanın ölümüne engel olamamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen bu çatışmaların çoğu, savaş olarak değil, silahlı çatışma olarak adlandırılmıştır.⁸ Milletler Cemiyeti(MC) Misakının⁹ 16. ve *Briand-Kellog Paktı*'nın 1. maddelerinde genel olarak "savaşa başvurma" ifadesi geçerken, BM Antlaşması'nda "kuvvet kullanma, barışın tehdidi, bozulması veya saldırma" ifadeleri kullanılmaktadır. 1949 Cenevre Sözleşmeleri¹⁰ ise hem savaş hem de silahlı çatışma ifadelerini birlikte kullanmaktadır. 1954 tarihli "Lahey Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme"¹¹ (1954 Lahey Sözleşmesi), başlığından son maddesine kadar istikrarlı biçimde sadece silahlı çatışma kavramını kullanmıştır. Bu kavramın daha sonra 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek 1977/II ve 1977/I Protokollerinde, 1998 tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi

⁷ Melike Batur Yamaner, *Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması*, İstanbul, Arıkan Kitap, 2007, s. 14.

⁸ Nuray Kaya Gürpınar, "Uluslararası Nitelikte Silahlı Çatışmalar Bakımından Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulama Anının Tespiti Sorunu" *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü, İstanbul, 2019, s. 30.

⁹ 28 Haziran 1919 imza tarihli "Milletler Cemiyeti Antlaşması" için bkz. https://libraryresources.unog.ch/ld.php?content_id=32971179, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2022.

¹⁰ 12 Ağustos 1949 imza 21 Ekim 1950 yürürlük tarihli "Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri" için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8322.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2022.

¹¹ 14 Mayıs 1954 tarihli "Lahey Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme" için bkz. <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263666/silahlı-bir-catisma-halinde-kultur-mallarinin-korunmasi-.html>, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2022.

(UCM) Statüsünde¹² ve 1961 tarihli “Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi”nin¹³ 39(2), 44 ve 45. maddelerinde kullanıldığını görmekteyiz. 1963 tarihli “Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi”nin¹⁴ 26, 27 ve 53. maddelerinde de aynı kavramın kullanıldığını görmekteyiz.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin ortak 2. maddesine ilişkin yorumunda, savaş kavramı yerine daha geniş bir anlam barındıran silahlı çatışma kavramının kullanılmasının, bilinçli bir tercih olduğunu belirtmektedir.¹⁵ Zira bu şekilde savaş kavramının hukuki tanımı üzerindeki bitmek bilmeyen tartışmaların son bulacağını ve bir devletin başka bir devlete karşı düşmanca eylemlerinin savaş olmadığı sadece meşru müdafaa olduğu yönündeki argümanları ileri sürmesini zorlaştıracığını belirtmiştir. Uluslararası Kızılhaç Komitesi, silahlı çatışma kavramı ile ilgili olarak; iki devlet arasında meydana gelen ve silahlı güçlerin karışmasına neden olan herhangi bir ihtilafın, taraflardan biri savaş halinin mevcudiyetini reddetse bile, 2. madde kapsamında silahlı çatışma olduğunu belirtmektedir.

1.2. Savaş Kavramı

¹² 18 Temmuz 1998 imza tarihli “Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü” için bkz. http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2022.

¹³ 18 Nisan 1961 imza 24 Nisan 1964 yürürlük tarihli “Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi” için bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc068/kanuntbmmc068/kanuntbmmc06803042.pdf, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2022.

¹⁴ 24 Nisan 1963 tarihli “Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi” için bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc058/kanuntbmmc058/kanuntbmmc05801901.pdf, Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2022.

¹⁵ Detaylı bilgi için bkz. “The Geneva Conventions and Their Commentaries”, <https://www.icrc.org/en/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions>, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2022.

Çatışmanın belirli ölçütler kabul edilerek hangi durumlarda savaş olduğuna karar verebilmenin faydalı olacağı söylenebilir. Ancak bu durumda nesnel ölçütlerin ne olması gerektiği durumunda uyumsuzluklar ortaya çıkabilecektir.¹⁶

Hugo Grotius'a göre savaş "bir toplumun, bir ulusun veya devletler topluluğunun isteklerini diğer bir ulus ve devletler topluluğuna zorla kabul ettirmek amacıyla giriştikleri bir mücadele" şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁷ Grotius'a göre "savaşa barışı sağlamak için girilmektedir ve savaş bizi sonuç olarak amacı olan barışa ulaştıracaktır."¹⁸ Grotius'un bu açıklaması günümüz için düşünüldüğünde fazlaca iyi niyetlidir. Ayrıca savaşın kapsamını izah etmekten uzak olarak düşünülebilecektir. Ancak Grotius'a göre barış gayesi yüklenen savaşın bir çeşit hükümlere uygun olması, hakların muhafazası ve adaletin tesisi bakımından büyük önem arz etmektedir. Fakat bu halde savaş makul bir usul olabilecektir. Grotius her hal ve şartta devletlerin aralarındaki ilişkilerin bütün veçhesiyle hukuka uygun olması ve savaşın şüphesiz bir şekilde haklı sebebe dayanması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁹ Grotius'un bahse konu fikirleri bizlere olması gereken kapsamında yol göstermektedir.

Prusyalı General *Carl Von Clausewitz "Savaş politikanın başka araçlarla devamından başka bir şey değildir" şeklinde izah etmektedir.²⁰ Yine Clausewitz savaş "Düşmanımızı istediğimizi yerine getirmeye zorlayan bir güç kullanma durumu, ciddi bir amaç için ciddi bir araç" şeklinde izah eder.²¹*

Bir diğer tanıma göre savaş, *uluslararası hukuk kurallarına uygun şekilde devletlerarasında yürütülen silahlı bir çatışma, bir çekişmedir.*

¹⁶ Greenwood C, "The Concept of War in Modern International Law", s. 286.

¹⁷ Grotius, s. 15.

¹⁸ Ibid, s. 17.

¹⁹ Temel İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 26

²⁰ Carl von Clausewitz, "On War", <https://www.clausewitz.com/readings/OnWar1873/BK1ch01.html> Erişim Tarihi 05 Haziran 2022.

²¹ Ibid.

Savaş, bu çatışmaya katılan devletlerin savaş hukuku kurallarına uymalarını, çatışmaya katılmamış devletlerin de tarafsızlık hukuku kuralları içerisinde bulunmalarını gerektirir. Daha genel bir tanıma göre savaş, devlet veya ulus içerisindeki rakip siyasal güçler arasında, genellikle açık ve ilan edilmiş olarak yürütülen silahlı çatışma halidir.”²² Bu fikri savunanlardan bir kesimi savaşı barışçıl bağların kopması ile beraber, iki ya da daha fazla devlet arasındaki şiddet hali olarak değerlendirirken,²³ bazıları da uluslararası hukuk kaidelerine elverişli biçimde, devletler arasındaki silahlı bir çatışma, bir rekabet durumu olarak açıklanmaktadır.²⁴ Bu fikirden hareket edildiğinde, savaş devletlerin güç kullanmak vasıtasıyla çekişmesi olarak algılanabilmektedir.

Hukumumuzda, 2941 sayılı “Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu”nun²⁵ 3. maddesinde savaş kavramının tanımı yapılmaktadır. Bahse konu hükme göre, “savaş, devletin bekasını temin etmek, milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek amacıyla, başta askeri güç olmak üzere, Devletin maddi ve manevi tüm güç kaynaklarının, hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadele” olmaktadır.

İlgili tanım kendini savunma gayesinin kapsamını aşan ve saldırı savaşını da kapsayabilecek bir fikri akıllara getirmektedir. Çünkü bu tanımda silahlı güçten yararlanmanın herhangi bir kısıtlamaya tabi olmadığı beyan edilmiştir. Bahse konu düzenleme hem uluslararası hukuka ve hem de silahlı güçlerin kullanımını uluslararası hukuka uygunluk koşulunu getiren Anayasa'nın 92(1) hükmüne bariz bir biçimde aykırıdır.²⁶

²² “Savaş, devletin egemenliğinin en yüksek derecedeki görüntüsüdür”. Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1959, s. 469.

²³ Meray, s. 467.

²⁴ Mehmet Kocaoğlu, *Uluslararası İlişkiler*, Ankara, Kişisel Basım, 1993, s.1.

²⁵ 4 Kasım 1983 kabul tarihli 8 Kasım 1983 Resmi Gazete tarihli Kanun için bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2941.pdf>, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022.

²⁶ Çaycı, s. 46; Anayasa madde 92(1) “Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası anlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvet-

Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi savaş kavramı farklı biçimlerde tanımlanabilir. Genel olarak tanımlamak gerekirse; savaş, iki veya daha çok devletin silahlı kuvvetleri arasında, birisinin diğerinin üstünde galip gelme amacı güttüğü ve üstün olanın diğer devlete barışın güvencesi kapsamında kimi şartlar getirdiği bir çekişmedir. Doktrinde nesnel ve öznel olmak üzere iki unsurun mevcudiyeti aranır.²⁷ Nesnel unsur, devletlerin arasında bir silahlı çatışma olgusunun mevcudiyeti; öznel unsur ise, taraflardan en azından birinin bahse konu silahlı fiilleri savaş niyetiyle (*animus belligerandi*) hayata geçirmesidir. Doktrinin bu tanımı, uygulamada çoğu savaşı içermediğinden dolayı yetersiz görülmektedir.²⁸

Uluslararası hukuk açısından savaş, uluslararası bir özelliği haizdir.²⁹ Genel kapsamdaki iç çatışmalar askeri bakımdan savaş olarak nitelendirilse de, bu çatışmalar bir devleti ihtiva edip uluslararası bir özelliğe sahip olmadığı müddetçe savaş çerçevesi haricinde kalmaktadırlar.

Günümüzde savaş kavramının fonksiyonunun barışı temin etmek olduğu fikri ileri atılmaktadır.³⁰ Fakat hangi biçimde izah edilirse edilsin, savaş güç kullanımının en yoğun, en kapsamlı ve en tesirli şeklidir. Bu özelliğinden dolayı, savaşın hukuka aykırı bir olgu olduğu beyan edilebilir.³¹

lerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisindedir."

²⁷ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2021, s. 565.

²⁸ "Örneğin, Türkiye'nin II. Dünya Savaşının sonlarına doğru Almanya'ya savaş ilan etmesi, bu tanımın kapsamına girmemektedir." Pazarıcı, s. 566.

²⁹ Montesquieu'ya göre, "uluslararası hukuk bütün ulusların barış halindeyken birbirlerine ellerinden geldiği kadar iyilik yapmaları, savaş halinde ise, kendi gerçek menfaatlerine zarar vermemek şartıyla, birbirlerine mümkün olduğu kadar az kötülük etmeleri prensibine dayanmaktadır. Savaşın amacı zaferdir, zaferin amacı istiladır, istilanın amacı da varlığın devamıdır. Uluslararası hukuku oluşturan bütün yasalar bu ilkedен doğmalıdır." Charles-Louis de Secondat Montesquieu, *Kanunların Ruhunu Üzerine-I* (çeviren Fehmi Baldaş), İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2015, s. 52-53.

³⁰ Chris Hables Gray, *Postmodern Savaş, Yeni Çatışma Politikası* (Çeviren Derya Kömürçü), İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s. 126.

³¹ Savaşın farklı ölçütlere göre tasnif edilmesi konusunda bkz. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul, Der Yayınevi, 2019.

Uluslararası hukukta savaşın genel geçer bir tanımının yapılmasının nedeni, bir silahlı çatışmanın veya fiilin savaş olarak kabul edilip edilmeyeceği meselesinde uluslararası hukukta nesnel bir kısıtın kabul edilmemiş olmasıdır. Bu nedenle herhangi bir silahlı çatışma fiilinin savaş olarak kabul edilip edilmeyeceği konusundaki esas kriter bahse konu devletlerin gayesi olmaktadır.³² Bu nedenle, savaşan taraflardan herhangi birinin savaş gayesiyle davranması halinde, bahse konu silahlı çatışmaların savaş olarak nitelendirilmesi gerekir. Hal böyle iken, taraflardan en az birisi bakımından savaş nitelendirilmesi yapılmadıkça, tüm silahlı çatışma çeşitlerinin savaş özelliği taşımadığı şeklinde değerlendirilmesi uygun görülmektedir.³³

1.3. Silahlı Çatışma Kavramı

Silahlı çatışma kavramının uluslararası hukukun çerçevesine girmesi 22 Ağustos 1864 tarihinde imzalanan “Kara Ordularına Mensup Yaralı ve Hastaların Durumlarının İyileştirilmesine İlişkin Sözleşme (*Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded in Armies in the Field*)”³⁴ ile olmuştur.³⁵ Bu sözleşmede, hasta ve yaralıların tedavisi, sağlık çalışanlarının, binaların ve yolların mu-

³² Savaş ve politika arasındaki bağlantıyı ifade eden Carl von Clausewitz'e göre, “savaş politikanın başka bir şekilde devamıdır. Savaş bir amaç değil, bir araçtır. Belirli bir siyasal amacı gerçekleştirmek için savaşa başvurulmaktadır” Carl von Clausewitz, “On War”, <https://www.clausewitz.com/readings/OnWar1873/BK1ch01.html> Erişim Tarihi 05 Haziran 2022.

³³ Zararla karşılık ve silahlı çatışma biçimleri hususunda bkz. Meray, s. 407-456.

³⁴ Detaylı bilgi için bkz. “Treaties, States Parties and Commentaries” https://ihl-databa-ses.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=120, Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2022.

³⁵ Pazarıcı, s. 530. Osmanlı Devleti 5 Temmuz 1865 yılında bahse konu sözleşmenin tarafı haline gelmiştir. Detaylı bilgi için bkz. “Treaties, States Parties and Commentaries” https://ihl-databa-ses.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=120, Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2022.

hafazası, sağlık hizmeti yürüten personelin ve kuruluşların belirgin işaretler kullanması düşünülmüştür.³⁶

1949 Cenevre Sözleşmeleri ile beraber savaş olgusuyla birlikte silahlı çatışma olgusu da kullanılmaya başlanmıştır. Sözleşme faydacı bir usul kabul ederek *de facto* çatışmaların mevcudiyetini sözleşmelerin tatbiki bakımından yeterli görmüştür. Sözleşmedeki bu şekilde bir tanzim diğer bir devlete karşı kuvvet kullanan devletin aralarında savaş olmadığı yalnızca meşru müdafaa hakkını kullandığı veya fiilin yalnızca sıradan bir takip olduğunu öne sürme ihtimalini düşürmek istemiştir.³⁷

Savaşa varmayan kısıtlı silahlı çatışmalar devletlerin savaş gayesi yürütmeden hayata geçirdiği çatışma ya da fiilleri açıklamak adına kullanılır. Çatışan taraflardan birisinin savaş gayesine haiz olması, fiil ya da eylemin savaş olarak nitelendirilmesi neticesine ulaştırır. Hal böyle iken, taraflardan en azından birisi açısından savaş nitelendirilmesi ilan edilmedikçe, savaş hali değil, savaşa varmayan silahlı çatışma hali söz konusudur.³⁸

Bir devletin diğer devlete yönelik herhangi bir sebeple güç kullanması halinde bu durum uluslararası silahlı çatışmalar hukuku kapsamına girer. Silahlı çatışmalar ile ilişkili olarak karşımıza çıkan en mühim sorunlardan birisi uluslararası hukukta silahlı çatışma halinin meydana gelmesi için savaş ilan edilmesinin gerekip gerekmediğidir. Silahlı çatışmaların başlaması bir tarafın fiili olarak diğer tarafa silahlı eylemi ile meydana gelebileceği gibi bir tarafın diğerine savaş ilan etmesiyle de meydana gelebilir. Hal böyle iken savaş ilanının mecburi olduğuna dair bir uluslararası yapılageliş hukuku kaidesi bulunmamaktadır.³⁹

³⁶ Muzaffer Sencer, "İnsan Hakları ve Savaş", *İnsan Hakları Yıllığı Dergisi*, Cilt 1, Sayı 12, 1990, s. 15

³⁷ Batur Yamaner, s. 23

³⁸ Pazarıcı, s. 539

³⁹ *Ibid*, s. 550.

Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi(EYCM) *Tadic* hükmünde silahlı çatışmanın mevcudiyetini değerlendirmiş ehemmiyetli bir tanımlı yapılmıştır.⁴⁰ “Devletler arasında şiddete başvurma durumunda da ya da devlet güçleri ve örgütlü silahlı gruplar veya bir devlet içinde örgütlü silahlı gruplar arasında silahlı şiddet kullanılması durumunda silahlı çatışma vardır” sözleriyle bu hususta bir tanım getirmiştir.⁴¹ Bu tanım ileri başka bir dava olan *Kunarac* davasında desteklenmiştir.⁴²

Silahlı çatışmada kısıtlı bir kuvvet kullanımı bahse konu olduğu için, savaş halinin meydana gelmediği kabul edilir. Bu nedenle, taraflar arasında barış halindeki ilişkiler olduğu gibi devam etmektedir. Devletler menfaatlerinin zarar gördüğü hususunu kendileri takdir ettikleri için, buna yönelik kullanacakları usulü de bütünüyle kendileri tespit ederler. Bu nedenle, devletlerin savaş özelliğini barındırmayan kuvvet kullanımı usullerine yönelmeleri, birbirlerine yönelik zorlama tedbiri uyguladıkları manasını taşımaktadır.⁴³

Uluslararası Hukuk Derneği Kuvvet Kullanma Komitesi'nin, Uluslararası Hukukta Silahlı Çatışma Kavramının Tanımına İlişkin Raporu, daha geniş bir kavram olan silahlı çatışma kavramının, halen kullanılmaya devam edilmekle birlikte genel olarak, savaş kavramının yerini almış olduğunu ancak herhangi bir antlaşmada, silahlı çatışma

⁴⁰ EYCM, *Tadic*, 1995, Detaylı bilgi için bkz. “BM Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi *Tadic* kararı” <https://www.icty.org/en/case/tadic/> Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022.

⁴¹ EYCM, *Tadic* 1995, paragraf 70, Detaylı bilgi için bkz. “BM Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi *Tadic* kararı” <https://www.icty.org/en/case/tadic/> Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022; Batur Yamaner, s. 23; EYCM'nin Temyiz Dairesi tarafından hükmedilen *Tadic* kararındaki açıklamada silahlı bir çatışmanın varlığı için iki ayrı şart araştırılır. Bu şartlardan ilki devletlerin aralarında silahlı kuvvete başvurma halidir. İkinci şart ise, resmi hükümet makamları ve silahlı örgütler arasında veya devlet içerisindeki silahlı örgütlerin kendi aralarında uzun vadeli silahlı bir şiddet halidir.

⁴² EYCM, *Kunarac*, *Kovac* and *Vukovic*, 2002, paragraf 55-56, s. 16, Detaylı bilgi için bkz. “BM Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi *Kunarac*, *Kovac* ve *Vukovic* kararı” <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/acjug/en/kun-aj020612e.pdf> Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022.

⁴³ Keskin, s. 102-107

kavramının yaygın kabul görmüş bir tanımının bulunmadığını belirtmektedir.⁴⁴

Komite, 1945-2010 yılları arasında meydana gelen çatışmaları incelemesi sonucunda, bütün silahlı çatışmalarda iki karakteristik özelliğin mevcut olduğunu belirtmiştir. Bunlar; organize silahlı grupların varlığı ve belirli bir yoğunlukta çatışmanın olmasıdır.⁴⁵ Sur, silahlı çatışma kavramının, savaş kavramından, yoğunluğu ve tarafları bakımından farklı olduğunu ve savaşı da kapsamak üzere, daha geniş anlaşılması gerektiğini belirtmektedir.⁴⁶

Sonuç olarak günümüzde savaştan daha geniş bir kavramı ifade eden silahlı çatışma kavramının genel olarak, savaş kavramının yerini aldığı belirtilebilir.⁴⁷ Silahlı çatışma kavramın tanımına yönelik olarak EYCM Temyiz Dairesi tarafından yapılan tanımın diğer uluslararası organlar tarafından da kabul görüp uygulandığını görmekteyiz.⁴⁸ Uluslararası hukukun savaş kavramına direkt olarak hukuksal neticeler bağlamaktan kaçındığı görülmektedir.⁴⁹

Savaş ve silahlı çatışma kavramlarına değindikten sonra kuvvet kullanma yasağına ve bu yasağın istisnalarına değinmek konu bütünlüğünü sağlamak açısından gereklidir.

⁴⁴ "Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law", http://www.rulac.org/assets/downloads/ILA_report_armed_conflict_2010.pdf, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2022.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, İstanbul, Beta, 2021, s. 285.

⁴⁷ Alper Işık, "Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Hastanelerin, Tıbbi Personelin ve Tedavi Görenlerin Korunması", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23, Sayı 1, 2017, s. 162; Sur, s. 302, Pazarıcı, s. 565

⁴⁸ International Committee of the Red Cross, "How is the term Armed Conflict defined in international humanitarian law?", <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/armed-conflict-article-170308.htm#:~:text=International%20humanitarian%20law%20distinguishes%20two,or%20between%20such%20groups%20only.>, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2022.

⁴⁹ Emre Öktem, *Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*, İstanbul, Derin Yayınları, 2007, s.72.

2. KUVVET KULLANMA YASAĞI VE İSTİSNALARI

2.1. Genel olarak

20. yüzyılda gerçekleşen I. ve II. Dünya Savaşları benzeri facia ve tahribatların tekrar yaşanmasını önlemek gayesiyle BM'nin oluşturulduğu Antlaşma'nın önsözünde kuvvet kullanma yasağı belirtilmiştir. Çünkü Antlaşma, "*insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları koruma*" ifadeleri ile başlamaktadır.⁵⁰ BM'nin esas gayeleri ise "*Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması, uluslararası işbirliğinin desteklenmesi, ekonomik ve sosyal sorunların çözüme kavuşturulması, insan haklarının korunması.*" biçiminde açıklanmıştır.⁵¹

Barışın temelini atmak için oluşturulan ve global özelliği haiz BM, MC sürecinden edinilen acı tecrübeler üzerine inşa edilmiş ve geçmiş dönemde yapılan yanlışların tekrar edilmemesi için çeşitli önlemler kuruluş sözleşmesine eklenmiştir. Bu açıdan BM Antlaşması MC Misakıyla kıyaslandığında oldukça geniş çerçeveli ve kazuistik özelliindedir.⁵² Geçmişte kalan MC misalinin tersine, yalnızca barış ve güvenlik hususlarını düzenleyeceği değil; insan haklarından ekonomik eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına değin çoğu sahayı düzenleyebileceği hususu BM Antlaşması'nın başlangıç kısmında kendine yer bulmaktadır.

En temel gayesi dünya barışını tesis etmek olan BM Örgütü'nün üyeleri, Antlaşmanın 2(3) maddesi kapsamında ihtilaflarını barışçıl yollarla ve diğer devletlere yönelik kuvvet kullanmadan veya devletleri kuvvet kullanma ile tehdit etmeden çözmek zorundadırlar.

⁵⁰ 26 Haziran 1945 tarihinde imzalanan 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe giren BM Antlaşması için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6092.pdf>, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022.

⁵¹ Ibid.

⁵² Mehmet Aydoğan Özman, "Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, 1964, s. 84.

Uluslararası hukukta kuvvet kullanmak istisnalar hariç olmak üzere yasaklanmıştır. BM Antlaşması madde 2(4) kuvvet kullanmanın yasaklanmasına dair dikkatlerden kaçmaması gerekli ehemmiyetli bir maddedir.⁵³ Madde metni incelendiğinde kuvvet kullanımıyla birlikte, kuvvet kullanmanın bir tehdit olarak kullanımının da yasaklandığı görülecektir. Aynı yönde doktrinde de görüşler mevcuttur.⁵⁴ BM Antlaşması bu açıdan, “uluslararası sosyal sözleşme” olarak nitelendirilebilir. Kuvvet kullanma yasağı uluslararası hukukta “*jus cogens*” normlar arasında kabul edilmektedir.⁵⁵

Uluslararası camiada hiçbir devletin hukuksal manada egemenliği haiz olmadığı düşünülürken, BM Antlaşması'nın 2(1) hükmünde de görüleceği üzere, örgüt, tüm üyelerinin egemen eşitliği prensibine binaen tesis edilmiştir. BM Antlaşması'nın 2(7) fıkrasında ise, “*İşbu Antlaşmanın hiçbir hükmü, BM'ye herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi üyeleri de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak, bu ilke VII. Bölümde öngörölmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez*” cümlesiyle, üye devletlerin yerel yetki sahasına dahil olan konulara müdahale edilemeyeceği vurgulanmıştır.

Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasının engellenmesine destek olan ve 1970 tarihinde BM Genel Kurulu'nda konsensüs ile kabul edilen “*BM Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge*” de “*Hiçbir devletin ya da devletler grubunun, doğrudan ya da dolaylı olarak, her ne olursa olsun hiçbir sebeple, bir başka devletin iç ya da dış meselelerine karışma hakkı yoktur. Bu nedenle, bir başka dev-*

⁵³ “Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidinde ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar”.

⁵⁴ Yücel Acer ve İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukuk*, İstanbul, Seçkin Yayınları, 2021, s. 276.

⁵⁵ Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2021, s. 95.

letin varlığına veya politik, ekonomik ve kültürel unsurlarına karşı, silahlı müdahale ve diğer tüm müdahale şekilleri ya da tehdit hareketleri uluslararası hukukun ihlalidir” ifadeleri yer almaktadır.⁵⁶

Kuvvet kullanma tehdidi ise; bir devletin, talepleri karşılanmazsa kuvvet kullanacağını beyan etmesidir. Bu halde, hangi fiillerin kuvvet kullanma tehdidi oluşturacağını tespit etmek BMGK'nın yetkisine dahildir. BM Antlaşması'nın 2(4) fıkrasında yasaklanan, uluslararası hukukça kabul edilen istisnalar saklı kalmak şartıyla sadece “uluslararası ilişkilerdeki” kuvvet kullanmadır.⁵⁷ Hal böyle iken bir devletin ülkesindeki bir isyanı bastırmak, ayaklanmaları önlemek, teröre son vermek adına kuvvete başvurma hakkı güç kullanma yasağından farklıdır. Yani BM Antlaşması uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmayı yasaklarken devletlerin egemenliği alanındaki kendi ülkesinde, kendi uyruğunda olanlara zor kullanma yetkisini yok saymamıştır.⁵⁸

Böylece, geçmişte uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde tercih edilen bir yol ve nihai bir adım olan savaş, BM Antlaşması ile resmi olarak özelliğini yitirmiş olup, uyuşmazlıkların giderilmesinde yasal zorlayıcı bir çözüm olmaktan çıkmıştır ve uluslararası toplumun uyuşmazlıkları barışçı yollardan çözmeleri esası getirilmiştir.⁵⁹

BM Antlaşması'nın kabulünden sonra bütün devletler, aralarında meydana gelen ihtilafları barışçı yöntemlerle çözme usulünü benimsemiş ve aralarında meydana gelen ihtilafları çözerken de kuvvet kul-

⁵⁶ Detaylı bilgi için bkz. “Resolutions Adopted On The Reports of The Sixth Committee” <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2022.

⁵⁷ Keskin, s. 36-39.

⁵⁸ BM Genel Kurulu uygulaması sömürge yönetimi altında bulunan halkların bağımsızlaşma mücadelesini bu durumlardan istisna tutmuştur. BM Genel Kurulunun 12 Aralık 1973 tarih, 3103 (XXVIII) sayılı kararı, BMGK 2625 (XXV) sayılı kararı.

⁵⁹ Durmuş Tezcan, “Saldırgan Savaş ve Devletlerarası Ceza Hukuku”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No 1-2, Sayı 49, 1994, s. 349

lanmaktan ve kuvvet kullanma tehdidine başvurmadan imtina etmişlerdir.⁶⁰

Savaş, facia ve tahribatı engellemek için BM, kuvvete başvurmayı ancak belirtilen hallerde mümkün kılmıştır.⁶¹

- “Antlaşma’nın 51. maddesi gereği kolektif meşru müdafaa hakkının kullanılması;
- VII. Bölümde düzenlenen BMGK kararı ile zorlama önlemi olarak güç kullanılması;
- Antlaşma’nın 106. maddesi uyarınca BMGK’nın daimi üyelerinin ortak eylemi.
- Antlaşma’nın 107. maddesi uyarınca II. Dünya Savaşı boyunca düşman güçlere karşı kuvvet kullanımı.”

Bu istisnalardan son ikisi örgütün kuruluş zamanına dairdir.⁶² Hal böyle iken, meşru müdafaa ve BMGK kararıyla kuvvet kullanma olmak üzere uygulama alanına sahip iki istisna mevcuttur.⁶³ Bunlardan ilki devletlerce tek taraflı biçimde kuvvet kullanımı, ikincisi ise uluslararası toplum namına yetkili bir makamca kuvvet kullanılmasıdır. İlk durum geçici ve istisnai özelliktedir. Yetkili merci olan BMGK duruma el koyana değin devam eder. İkinci durum ise kurumsal bir karar alma sürecinin sonrasında merkezi nitelikte kuvvet kullanımı halidir.⁶⁴

BM Antlaşması’nda kuvvet kullanma yasağına dair bütün kısıtlamalar bariz bir biçimde belirlenmiştir. Kuvvet kullanılması gereken durumlarda yetkili makam ilke olarak BMGK’dır.⁶⁵ Meşru müdafaa

⁶⁰ Gül Seda Acet, “Uluslararası Hukukta Teamül Olarak İnsani Müdahale”, *International Journal of Academic Value Studies*, Cilt 3, Sayı 13, 2017, s. 450.

⁶¹ Keskin, s. 134-135.

⁶² Pazarıcı, s. 512.

⁶³ Enver Bozkurt, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma*, Ankara, Asil Yayınları, 2017, s. 23.

⁶⁴ Ahmet Hamdi Topal, *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, İstanbul, Beta Yayınları, 2018, s. 103.

⁶⁵ Esra Eroğuz, “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımının Değişen İçeriği: Gürcistan, Ukrayna ve Filistin Olayları”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2016, s. 13.

bahse konu olduğunda ise öncelikle kuvvet kullanmaya müsaade edilir. Fakat en kısa sürede BMGK'ya bu durum bildirilmeli ve BMGK'nın vermiş olduğu hükümlere uyulmalıdır. Kuvvet kullanma yasağının istisna teşkil eden meşru müdafaa ve BMGK kararları ile kuvvet kullanma, BMGK faaliyete geçmeden düşman devlete karşı kuvvet kullanımı, II. Dünya Savaşı'ndaki düşman devlete karşı kuvvet kullanımı başlıklarının detaylı incelenmesi, konunun öneminin anlaşılması açısından yerinde olacaktır.

2.2. Meşru Müdafaa

Kuvvet kullanma yasağının ilk istisnası 51. maddede⁶⁶ yer alan meşru müdafaa hakkıdır.⁶⁷ BM Antlaşması ile kapsamlı bir şekilde düzenleme alanı bulmuştur. Meşru müdafaa hakkı BM Antlaşması'nın 51. maddesinde açıkça tanınmaktadır ve bu madde ile, dışarıdan illegal silahlı bir saldırı gerçekleştiğinde, her devlete *gerekli ve orantılı bir güçle* saldırıya karşı kuvvet kullanma hakkı tanınmaktadır.⁶⁸ “*BM Antlaşmasınının 51. maddesi meşru müdafaa hakkını doğal bir hak olarak görür.*”⁶⁹

BM Antlaşması'nın 51. maddesinde kendine yer bulan ve müşterek güvenlik düzeninin bir parçasını teşkil eden meşru müdafaa hakkı, BM üyesi bir devlete yönelik silahlı bir saldırı durumunda, uluslararası barış ve güvenliği tesis etmek gayesiyle BMGK gerekli önlemleri

⁶⁶ BM Antlaşması 51. madde. “*Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.*”

⁶⁷ Aksar, s. 107; Pazarcı, s. 512; Tütüncü, s. 13.

⁶⁸ BM Antlaşması 51. madde için 67. dipnota bkz.

⁶⁹ Turgut Tarhanlı, “Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt 20, 2003, s. 134.

alana dek saldırıya maruz kalan devletin yalnız başına veya ortak bir şekilde kuvvet kullanabileceğini kabul etmektedir.

Antlaşma metninden de anlaşılacağı üzere, meşru müdafaa hakkına dayanılarak alınan tedbirler en kısa sürede BMGK'ya bildirilecektir.⁷⁰ Uluslararası barış ve güvenliğin muhafazasında esas yetkili merci olan BMGK'nın aldığı önlemlere uyulmalıdır. Bu düşünceye göre BM üyelerinden herhangi birisi veya birden fazla üyesi bir silahlı saldırıya maruz kaldığında BMGK toplanıp gereken tedbirleri alıncaya dek BM üyeleri tek başlarına veya toplu bir şekilde meşru müdafaa haklarını kullanabilmektedirler. Benzer şekilde BM Antlaşması'na göre bu hakkın kullanılması ile BMGK'nın uluslararası barışı ve güvenliği sağlama görev ve sorumluluklarında herhangi bir eksilme olmayacaktır.

BM Antlaşması'nın 51. maddesi hükmünce meşru müdafaa "*doğal bir hak*" olduğu için ve meşru müdafaa hakkının mevcudiyeti, devletlerin BM'ye üye olup olmamaları hususu dikkate alınmaksızın her devlet için geçerlidir. Zira meşru müdafaa hakkı örf ve adet kuralı niteliğindedir. Devletler meşru müdafaa haklarını egemenliklerinin bir gereği olarak görürler. Fakat 51. maddeye göre bu doğal hak belirli koşullar kapsamında devletlere tanınmıştır. "*Bu koşullar;*

- *orantılılık ve gereklilik,*

- *silahlı saldırı,*

⁷⁰ "Alınan tedbirlerin Konseye bildirim meşru müdafaa iddiasının hukukiliğini sağlayan unsurlardan sadece birisidir. Meşru müdafaa hakkı çerçevesinde alınan tedbirlerin Güvenlik Konseyine bildirim Konseyin meşru müdafaa iddiasını kabul edeceğini garanti etmeyeceği gibi, bildirim yapılmaması da Konseyin meşru müdafaa iddiasında bulunan devletin aleyhine karar almasını gerektirmez. Eğer bildirim yapılmamış olmasına rağmen, saldırıyı savuşturmak amacıyla kullanılan kuvvetin meşru müdafaa çerçevesinde alınan tedbirlerden olduğu açıksa, meşru müdafaa iddiasının zayıflayacağını kabul etmek gerekir. Benzer şekilde, mağdur devletin silahlı saldırıya karşı aldığı tedbirlerin 51. maddenin öngördüğü şekilde doğrudan değil, dolaylı yollarla konseyin önüne gelmesi halinde de, 51. Maddenin düzenlediği bildirim şartını gerçekleştirmiş saymak doğru olacaktır." Özhan Hancılar, "Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 47.

- Güvenlik Konseyi'nin mevcut silahlı saldırıdan haberdar edilmesi ve Konseyin olaya müdahil olması ile meşru müdafaa hakkının kullanılmasına son verilmesi"dir.⁷¹

Burada "orantılılık ve gereklilik" kıstaslarını izah etmek gerekir. "Orantılılık; saldırıya uğrayan mağdur devletin kullandığı kuvvet ile saldırgan devletin kullandığı kuvvet arasında, ölçü ve etki yönünden simetri olması gerekmektedir."⁷² Beklenmekte olan meşru gaye ile verilen hasar orantısız olmamalıdır. "Gereklilik ise, başka çare kalmaması durumunda temel hakların telafisi olmayan zararlardan korunması olarak ifade edilebilir."⁷³

Bu istisnaya "sadece silahlı bir saldırıya maruz kalma durumunda meşru müdafaa hakkına başvurulabileceği" biçiminde bir sınırlandırma yapılmıştır.⁷⁴ Bu haktan yararlanabilmek için, devletin silahlı bir saldırıya maruz kalması gerekir.⁷⁵ Şüphesiz bahse konu düzenlemede, maruz kalınan saldırının özelliği de önem arz etmektedir. Meşru müdafaa ile ilişkili olarak saldırının fiili olarak meydana gelmiş olması şartının gerekip gerekmeyeceği meselesi, ortaya önleyici meşru savunma kavramını⁷⁶ çıkartmıştır. BM Antlaşması'nın 51. maddesi irdelendiğinde, silahlı bir saldırının mevcudiyeti meselesi kuşkusuz

⁷¹ Levent Ersin Orallı, "Uluslararası Hukukta ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu", *Tesam Akademi Dergisi*, 2014, s. 115.

⁷² Cem Ümit Beyoğlu, "Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamında Devletlerin Bireysel Meşru Müdafaa Hakkı", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2016, s. 61.

⁷³ Ibid, s. 56.

⁷⁴ Bozkurt, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma*, s. 56.

⁷⁵ Pazarıcı, s. 521.

⁷⁶ Önleyici meşru müdafaa olgusu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Fatma Taşdemir, "Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, No 5, 2006, s. 75-89; Silahlı bir saldırı gerçekleşmesinden önce pek yakın tehdiye karşı yapılan fiilin önlenmesi konusunda 51. maddedeki geleneksel meşru müdafaa hakkının kısıtlanması gerekir. Bazı yazarlara göre bu kısıtlama gerekli değildir ayrıca madde 2(4) kuvvet kullanma ile , kuvvet kullanma tehdidinin yasaklanması anlayışına uygun değildir. Kısıtlama yapılırsa silahlı saldırıdan önce ortaya çıkmış olan durum görmezden gelinmiş olunacaktır. Derek Bowett, *Self-Defense in International Law*, Newyork, Praeger, 1958, s. 188-191.

bir şekilde meşru müdafaa'nın kullanılabilmesi için şarttır.⁷⁷ Uluslararası Adalet Divanı içtihatlarında meşru müdafaa hakkını dar yorumlayan görüş desteklenmiştir. Divana göre dar yorumlanabilecek müdafaa hakkı, geniş kuvvet kullanımına imkan veremez.⁷⁸

BM Antlaşması'nın 51. maddesinde meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için silahlı bir saldırıya maruz kalınması ana koşuldur. Bu kapsamda hangi fiillerin "silahlı saldırı" olarak nitelendirildiği önem arz etmektedir. Meşru müdafaa hakkına başvurabilmek için silahlı saldırının fiilen gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda öğretici görüş birliğinde değildir. Meşru müdafaa hakkı veren silahlı saldırının niteliği konusunda, uluslararası hukukta kabul gören saldırı fiilinin tanımının belirlenmesi gereklidir. Silahlı saldırı olgusunun tanımına BM Antlaşması'nda tam olarak yer verilmemiş ve bu konuda bağlayıcı herhangi bir metin bulunmamaktadır. Fakat bu noksanlığın giderilmesi adına BM Genel Kurulu 14 Aralık 1974 tarihli 3314 sayılı karar alınmıştır.⁷⁹ Bahse konu kararda da silahlı saldırı kavramının tanımından ziyade, saldırgan fiilin tanımı üzerinde durulmuş, fakat meşru müdafaa ile ilişkili bir ifadeye yer verilmemiştir. Bahse konu kararın 1. maddesinde saldırı fiilini genel hatlarıyla "bir başka devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı ya da BM Antlaşması'na aykırı herhangi bir biçimde silahlı kuvvet kullanma" olarak tanımlanmaktadır.⁸⁰ Söz konusu kararın 2. maddesi bu nitelikteki bir fiilin saldırı olarak nitelendirilebilmesi adına iki ek şart kabul edilmektedir. İlk şart, iki devletin birbirlerine yönelik kuvvet kullanma fiilleri bahse konu olması durumunda, BMGK aksini kararlaştırmadıkça, ilk fiilin sahibi saldırı fiilinde bulunmuş ve ikinci fiilin

⁷⁷ Aksar, s. 109.

⁷⁸ Christine Gray, *International Law and the Use of Force*, Oxford, Oxford University Press, 2008, s. 129.

⁷⁹ Selda Çiftçi, "Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı", <https://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerV/613.pdf>, Erişim Tarihi: 05 Haziran 2022, ss. 491-511, s. 504.

⁸⁰ "Saldırının (Tecavüzün) Tanımı: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 (XXIX) sayılı ve 1974 Tarihli Kararı". Detaylı bilgi için bkz. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095336bm_31.pdf, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022.

sahibi de meşru müdafaa hakkından yararlanmış kabul edilmektir. İkinci şart ise, takdir BMGK'da olmakla beraber, bir fiilin saldırı olarak nitelendirilebilmesi adına, bunun gerekli yoğunlukta olması gerekmektedir.⁸¹ Bahse konu kararın 3. maddesinde saldırı fiili olarak değerlendirilebilecek fiiller açıklanmıştır.⁸²

Meşru müdafaa hakkı, BM Antlaşmasında kabul edilen müşterek güvenlik düzeni harekete geçene dek kullanılabilir bir hak olarak istisnai bir özelliği haizdir. Hal böyle iken bireysel veya müşterek meşru müdafaa hakkına başvurabilmek için BMGK'nın bu konuda karar alması aranmamaktadır.⁸³ Bu hak, BMGK uluslararası barış ve güvenliğin muhafazası adına gerekli önlemleri alıncaya dek kullanılabilir. Meşru müdafaa hakkını kullanan devlet, alacağı önlemleri de derhal BMGK'ya bildirmekle yükümlüdür.⁸⁴ BMGK ilgili durumu ele

⁸¹ Pazarıcı, s. 117-118.

⁸² BM Genel Kurulu 14 Aralık 1974 tarihli 3314 sayılı karar 3. Madde “*Savaş ilan edilmiş olsun olmasın, aşağıdaki fiillerin herhangi birisi 2. madde hükümlerine tabi ve ona uygun şekilde bir saldırı fiili niteliği taşır: a- Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devleti istila etmesi veya ona hücum etmesi veya ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir istiladan veya hücumdan ileri gelen herhangi bir askeri işgal veya kuvvet yoluyla başka bir Devletin ülkesinin veya bir bölümünün ilhaki; b- Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir Devletin ülkesini bombardıman etmesi veya bir Devletin diğer bir Devletin ülkesine karşı herhangi bir şekilde silah kullanması; c- Bir Devletin liman veya kıyıların diğer bir Devletin silahlı kuvvetleri tarafından abluka altına alınması; d- Bir Devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir Devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya deniz veya hava filolarına saldırması; e- Bir Devletin başka bir Devlette sonuncusuyla yapılan bir antlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin o antlaşmada öngörülen hükümlere aykırı şekilde kullanılması veya bu silahlı kuvvetlerinin varlığının bu ülkede antlaşmanın sona ermesinden sonra da sürdürülmesi; f- Ülkesini başka bir Devletin emrine veren bir Devletin, ülkesinin o Devlet tarafından üçüncü bir Devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi; g- Bir Devlet tarafından veya bir Devlet adına diğer bir Devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması.*”

⁸³ Keskin, s. 44, 45.

⁸⁴ Genelkurmay Başkanlığı, *Silahlı Kuvvetler İçin Savaş Hukuku Bilgisi*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1987, s. 28.

aldığında artık bu devlet BMGK'nın kararlarına uymakla yükümlü olacaktır.⁸⁵

2.3. BM Kararı ile Kuvvet Kullanımı

Kuvvet kullanma yasağının ikinci istisnası BM kararı ile kuvvet kullanımınıdır. Kuvvet kullanımının yasaklanmasıyla birlikte BM kapsamı çerçevesinde barış ve güvenliği muhafaza veya bozulan barışı tekrardan sağlamak gayesiyle müşterek kuvvet kullanımını kabul eden ortak bir güvenlik düzeni oluşturulmuştur. BMGK mevcudiyetinin bir gereği olarak öncelikle kuvvet kullanımına varmayan tedbirleri alacaktır. Bu tedbirlerin neticeye ulaşmadığı veya ulaşmayacağı hallerde kuvvet kullanımına başvuracaktır.

BM Antlaşması'nın *"Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemleri Durumunda Alınacak Önlemler"* başlığına sahip 39. madde VII. Bölümde yer bulmaktadır. Buna göre *"Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41 ve 42 maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır."*

Meşru müdafaa hakkı sonrasında kuvvet kullanımının diğer bir istisnası olarak BMGK barışı ve güvenliği bozulduğunu düşündüğü devlete yönelik olarak kuvvet kullanılması kararı alabilir. BM Antlaşması'nın 41. ve 42. maddelerinde düzenlendiği üzere güvenliğin ve barışın tesisi adına BMGK'nın karar alması gerekmektedir. BMGK resen harekete geçip karar alabileceği gibi, Genel Kurul veya Genel Sekreter de BMGK'nın bir vakıya dikkat çekmesini sağlayabilir. Keza Konsey üyelerinden birisi ya da başka bir devlet de bu şekilde bir istemde bulunabilir. Fakat BMGK bu istemlerle bağlı değildir.

BMGK'nın hangi hallerde ve şartlarda uluslararası barış ve güvenliğin bozulduğuna ya da tehdit edildiğine karar vereceği meselesi

⁸⁵ Sur, s. 291. 678 sayılı kararla birlikte Irak'a karşı başlatılan *Çöl Fırtınası Harekati (Operation Desert Storm)* Güvenlik Konseyi için yeni bir dönem başlatmıştır. Çünkü bu harekate 29 devlet iştirak etmiştir ve BMGK'nın kuruluş amacına uygun olarak müşterek meşru müdafaa gerçek anlamda uygulanmıştır. Aksar, s. 166.

yeterince açık değildir. Şüphesiz BM yapısının doğası dolayısıyla BMGK'ya bu meselede oldukça geniş bir takdir alanı bırakmıştır. BMGK kararlarının gerekliliğinin, hukuksal nesnel verilerden ziyade uluslararası güç dengelerine ve politik gerekliliklere bırakıldığı söylenebilir. Kuvvet kullanma kararının Kore'de ve Körfez Savaşı'nda verilmiş olması hususu da bu realiteyi desteklemektedir.

BM Antlaşması'nın 43. maddesi gereği Örgütün tüm üyeleri uluslararası barışın ve güvenliğin korunması için, BMGK'nın daveti üzerine tek tek ya da gruplar halinde BMGK ile antlaşmalar yaparak onun emrine silahlı kuvvetler vermeyi yüklenmektedir.⁸⁶ Bunun adına BMGK ile müzakerelere girişecekler ve BMGK emrinde kullanılacak askerlerin miktar ve niteliklerini, hazırlık seviyesini ve genel mevkilerini ve sağlanacak kolaylık ve desteğin niteliğini belirleyen spesifik bir antlaşma ya da antlaşmalar yapacaklardır. Bu antlaşmalar, taraf devletlerin her birinin anayasa usullerine göre onaylanacaktır.⁸⁷ Fakat II. Dünya Savaşı'nda Doğu ve Batı arasında sağlanan birliğin çok geçmeden sert bir ideolojik çekişmeye dönüşmesi nedeniyle, 43. madde ile öngörülen antlaşmalar yapılamamıştır.

BM Antlaşması'nın 45. maddesine göre de, bu görevi ifa edebilmek adına üye devletler acil hava kuvvetleri bulundurmaya kabul etmektedir. BM Antlaşması'nın 47. maddesiyle de BMGK'nın daimi üyelerinden meydana gelen bir komiteye bu kuvvetlerin eylemlerinin planlanması adına BMGK'ya yardım etme görevi yüklenmiştir. BMGK 1946 yılında bu duruma ilişkin komite oluşturmuştur. Ancak bahse konu komitenin içerisinde bazı meselelerde uyuşmazlıklar meydana gelmiştir. Dolayısıyla komite 1947 yılında bir rapor hazırlamakla yetinmiş ve bu gayretler 1948 yılında sonlandırılmıştır. Bir BM kuvveti meydana getirilmesi gayretlerinin netice vermemesi nedeniyle uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eden ya da bozan her halde *ad-hoc*

⁸⁶ Mehmet Gönlübol ve Haluk Ülman, "Birleşmiş Milletler Kuvveti, Süveyş ve Kongo Olayları", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 16, No 1, 1961, s. 141.

⁸⁷ Mehmet Gönlübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1975, s. 362-363.

çözümler aranması yöntemine gidilmiştir. Bu *ad-hoc* çözüm yöntemi kapsamında, ilk defa kuvvet kullanımı Kore’de olmuştur.⁸⁸

Kuzey Kore tarafından Güney Kore’ye gerçekleştirilen saldırı üzerine BMGK 27 Haziran 1950 tarihli kararıyla üye devletleri Güney Kore’nin yardımına gelip işgale son verdirmek için gerekli her türlü eyleme davet etmiştir. BMGK’nın 7 Temmuz 1950 tarihli kararıyla da devletler bu amaçla askerlerini ABD egemenliği kapsamında hareket edecek bir birleşik komutanlığın emrine vermeye davet edilmişlerdir. Bunun üzerine 16 devletin silahlı kuvvetleri, ABD komutası ve BM bayrağı altında hareket etmişlerdir. Bu kuvvetler gönüllü olarak temin edilmiştir.

Diğer olay ise Körfez Savaşı’dır. Irak 02 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt’i işgal ve ilhak ettiğinde BMGK kademeli olarak bir dizi kararlar almıştır. Hemen hemen tüm önlem türlerinin sırayla kararlaştırılması dolayısıyla tam bir örnek olay teşkil eden Körfez krizinde, birçok karar arasında 661 sayılı kararla “ekonomik” önlemler (BM Antlaşması’nın 41. maddesi uyarınca), 670 sayılı kararla gerektiğinde zor kullanmayı da içeren deniz ve hava ablukası (BM Antlaşması’nın 42. maddesi uyarınca) uygulanmıştır. Nihayet çeşitli barışçı çözüm denemelerinden sonra 678 sayılı kararla üye devletlere 15 Ocak 1991 tarihinden başlamak üzere barış ve güvenliğin tekrar tesisi için “gerekli bütün yollara başvurma” izni verilmiştir.⁸⁹ BMGK’nın 678 sayılı karar ile üçüncü devletlere söz konusu bölgede barışın ve güvenliğin korunması için “gerekli bütün yollara” başvurma izninin verilmesi üzerine “Koalisyon Kuvvetleri” Kuveyt ile beraber müşterek meşru müdafaa hakkını kullanmak yoluyla Irak’a yönelik silahlı güce başvurmuşlardır.⁹⁰ Körfez Krizi’nde Irak’a karşı, BM adına değil fakat BM’nin izniyle silahlı kuvvet kullanılması söz konusu olmuştur.⁹¹

⁸⁸ Pazarıcı, s. 215-216.

⁸⁹ Sur, s. 199-200.

⁹⁰ Pazarıcı, s. 121.

⁹¹ Ibid, s. 217.

2.4. BMGK Faaliyete Geçmeden Düşman Devlete Karşı Kuvvet Kullanımı

BM Antlaşması ile kuvvet kullanımının meşru kabul edildiği üçüncü istisna olan bir diğer durum BMGK faaliyete geçmeden beş daimi üyenin BM adına müşterek hareket etmeleridir. Bu durum Antlaşmanın 106. maddesi ile düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre; “Ortak Dört Ulus Bildirgesi”nin tarafları (ABD, İngiltere, Çin ve SSCB) ile Fransa’ya, BM’nin çalışma ve uygulama protokolünün hazırlanma aşamasında uluslararası barış ve güvenliğin muhafazası adına gerekli her türlü fiile BM namına müştereken girişme yetkisi verilmekle birlikte özel bir antlaşma oluşturulmadığı (BM Antlaşması, mad. 43) ve birlikte hareket etme imkanının araştırıldığı süre zarfı göz önüne alındığında söz konusu maddenin çok işlevsel olmadığı görülmektedir.⁹²

2.5. II. Dünya Savaşındaki Düşman Devlete Karşı Kuvvet Kullanımı

Kuvvet kullanımı konusunda dördüncü istisna “II. Dünya Savaşı’ndaki düşman devletlere yönelik kuvvet kullanımı”na ilişkindir. BM üyesi olan devletlerin II. Dünya Savaşı sırasında düşmanı olan devletlere karşı girişeceği mücadelelere antlaşma hükümlerinin engel teşkil etmediği Antlaşmanın 107. maddesi ile düzenlenmiştir. Dolayısıyla BM üyesi devletlerin II. Dünya Savaşı’ndaki düşmanlarına karşı girişeceği eylemler ve alacağı tedbirler Antlaşmanın 53(1) fıkrasında yer alan “Güvenlik Konseyinin izni olmaksızın bölgesel antlaşmalar uyarınca ya da bölgesel kuruluşlar tarafından hiçbir zorlama eylemine girişilmeyecektir” hükmü dışında tutulmuştur.

Üye ülkelerin örgütün düşman devlet tarafından yapılacak yeni bir saldırıyı önleme görevini üstlenene kadar hareket serbestliğine sahip olduğu, hükümetlerin kendi istekleri ile oluşturacakları kuvvetler ile tehditleri engelleyebilecekleri ve bunu yaparken BMGK’nin bu yönde bir kararına ihtiyaç duymayacakları görülmektedir. Söz konusu

⁹² Bozkurt, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma*, s. 21

hareket serbestliği sadece II. Dünya Savaşındaki düşman devletlerle sınırlı tutulmuştur (BM Antlaşması, madde 53(2)).

Günümüzde de BM üye ülkelerinin II. Dünya Savaşı'ndaki düşmanlarına karşı bu maddeden doğan haklarını kullanmalarının önu açık olmakla birlikte II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişen dengeler dikkate alındığında pratikte uygulama alanı bulması zor gözükmektedir. Buradan da yola çıkarak kuvvet kullanımının teoride dört istisnası olmakla birlikte uygulamada meşru müdafaa hakkının ve BMGK kararı ile kuvvet kullanımının mümkün ve meşru olduğu görülmektedir.⁹³

Savaş, silahlı çatışma, kuvvet kullanımı ve istisnaları konularının kavramsal çerçevesine değindikten sonra NATO'nun kavramsal çerçevesine değinmek gerekmektedir.

3. BM VE NATO İLİŞKİSİ

BM Antlaşması'nın 51. maddesi, tüm üye devletlerin bireysel veya ortak doğal meşru müdafaa hakkını belirtmektedir. BM Antlaşması'nın hükümleri, NATO'nun ve diğer bölgesel örgütlerin varlığına hukuki temel oluşturmakla birlikte uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik esas yükümlülüğü BMGK'nın yetkisine bırakmaktadır.

BM Antlaşması'nın Kuzey Atlantik Antlaşması ile ilgisi iki yönlüdür. Bunlardan ilki, İttifakın kurulmasının yetkiye dair dayanağını sağlar. İkincisi ise BMGK'nın uluslararası barış ve güvenlikle ilgili tüm yetkilerini kurmaktadır. Bu iki esas, 4 Nisan 1949 tarihinde *Washington*'da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması'na da konulmuştur. Kuzey Atlantik Antlaşması'nın giriş kısmında, "İttifakın tarafları, *BM Antlaşması'nın amaç ve ilkelerine olan inançlarını teyit ederler*" ifadesi yer almaktadır. Ayrıca Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 1. maddesinde taraflar, hem uluslararası uyuşmazlıkları BM Antlaşması'nın amaçlarına uygun olarak barışçı yollarla çözmeye, hem de uluslararası ilişkilerin-

⁹³ Ibid, s. 23; Pazarcı, s. 560-561.

de BM'nin hedeflerine ters olacak biçimde kuvvet kullanımı veya tehdidinden imtina etme sözü vermektedirler.⁹⁴

Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesi de, tarafların silahlı güç kullanımı da dahil güvenlikleri için gerekli önlemlerin alınmasına olanak veren, bireysel ya da ortak meşru müdafaa hakkı tanıyan 51. maddesine atıfta bulunmaktadır. Antlaşmanın 51. maddesi gereğince BMGK, uluslararası barış ve güvenliğin muhafazası veya tekrar kurulması adına gereken tedbirleri aldığı anda, NATO üyeleri, Kuzey Atlantik sahasının güvenliğini yeniden kurmak ve muhafaza etmek adına silahlı kuvvet kullanımlarına son vereceklerini taahhüt etmektedir.⁹⁵ Müşterek bir savunma platformu olarak kurulan NATO, üyelerine yönelik silahlı saldırı fiilinin hayata geçtiğini ve meşru müdafaa sürecinin hayata geçebileceğini, NATO Antlaşması'nın 5. maddesinin⁹⁶ tatbikini onaylamakla kabul etmişlerdir. 5. madde NATO üyesi bir devletin BM Antlaşması'nın 51. maddesine göre kabul edildiği şekilde silahlı saldırıya maruz kalması ve kendisini savunma hakkının ortaya çıkması halinde bütün NATO üyesi devletlerin maruz kalmış kabul edileceği ve saldırıya maruz kalmış devletin münasip göreceği biçimde güvenliğinin tekrar tesis edilmesi gayesiyle ona destek olacaklarını ve bu desteğe silahlı güçlerin kullanımının da dahil olduğunu ifade etmektedir.⁹⁷

⁹⁴ NATO El Kitabı, 50'nci Kuruluş Yıldönümü Sayısı, Brüksel, Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998, s. 339.

⁹⁵ Ibid, s. 339.

⁹⁶ *"Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilen silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Antlaşması'nın 51. maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerler ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylece herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güven Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir."*

⁹⁷ Barış güçleri, savaş durduktan sonra savaş bölgesine tarafsız olarak yerleştirilebilir veya ateşkes olmasına rağmen ateşkesin denetlenmesi konusunda üçüncü taraf olarak görevlendirilebilir. Barış güçleri bunları yaparken, barış güçleri geçiş ve sınırları kontrol edebilir, düşman güçler arasında denge sağlayabilir, hükümetin ta-

Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 7. maddesinde de BM Antlaşması'na atıf söz konusu olup, bu maddeye göre, aynı zamanda BM üyesi olan taraflar, BM Antlaşması çerçevesinde sahip oldukları hak ve sorumlulukları devam ettirmektedir ve BMGK'nın uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasındaki esas sorumluluğu bu Antlaşmadan hiçbir şekilde etkilenmemektedir.⁹⁸

Antlaşma metninden açık bir şekilde görüleceği üzere hem BM hem de NATO Antlaşmalarından çıkarılan netice, uluslararası barış ve güvenliği tesis etmede yükümlülüğün BMGK'da olduğudur. Bununla birlikte, meşru müdafaa hakkına başvurma'nın istisnai bir tedbir olarak BMGK toplanıp karar alana dek geçerli bir hak olduğudur. Hakikaten BM Antlaşması'nın VII. bölümü kapsamında BMGK ilk olarak kararlarının tatbiki gayesiyle ekonomik tedbirler, siyasi ilişkilerin kesilmesi benzeri müeyyideler uygular.

1949'dan günümüze kadar, BM ve NATO arasındaki resmi bağ sabit bir biçimde kalmış ve ilk başta bu bağ, bu örgütlerin kendi kurucu antlaşmalarındaki yetkiye dair ilişkilerinde ortaya çıkmıştır. BM ile NATO arasındaki bu ilişki uzun bir süre, hem kapsam, hem de içerik bakımından son derece sınırlı olmakla birlikte 1992'de eski Yugoslavya'da ortaya çıkan çatışma ortamı bu durumu değiştirmiştir.⁹⁹ Her ne kadar NATO 1992'den sonra uluslararası ve bölgesel sorunlarda daha aktif rol oynamaya başladıysa da, evrensel bir örgüt olan BM'nin hükümleri NATO için bağlayıcılığını korumaktadır. Bu çerçevede NATO üyelerinin herhangi bir devlete karşı güç kullanma yetkisi, BM Ant-

lebi ile iç huzursuzluk olan devletlerde düzeni sağlamaya çalışabilir, BM'nin kontrolü altındaki bir bölgede güvenlik ve savunmada yardımcı olabilir, silahsızlanmaya, silahtan arındırılmaya yardım edebilir, seçim yapılacak bölgede güvenliği sağlayabilir, BM'de çalışan görevlileri sorunlu bölgelerde koruyabilir. Barış güçleri bu fiillerin hepsini birlikte yapabileceği gibi bunların birkaçını da birlikte gerçekleştirebilecektir. Ancak literatürde tüm barış güçleri için geçerli olacak teorik hatlar oluşturulamamıştır. Derek Bowett, *United Nations Forces*, London, Stevens and Sons, 1964, s. 67; Paul F. Diehl, Daniel Druckman, James Wall, "International Peacekeeping and Conflict Resolution", *Journal of Conflict Resolution*, Cilt 1, Sayı 42, 1988, s. 33-55; Angajman kuralları hakkında genel bilgi için bkz. Findlay Trevor, *The Use of Force in UN Peace Operations*, Oxford University Press, 2002.

⁹⁸ NATO El Kitabı, s. 339.

⁹⁹ Ibid, s. 339.

laşması'nın 51. maddesine dayalı meşru müdafaa hakkı ve BMGK'dan bu yönde bir karar alınması durumunda mümkündür.

NATO'nun BM ile bağlantısına değinildikten sonra NATO'nun Kosova ve Aktif Gayret Operasyonlarını değerlendirmek konu bütünlüğünü sağlamak açısından yerinde olacaktır.

3.1. NATO'nun Kosova ve Aktif Gayret Operasyonlarının Değerlendirilmesi

NATO; "Bosna Hersek Operasyonu, Kosova Operasyonu, Aktif Gayret Operasyonu, Kartal Yardımı Operasyonu, Afganistan Operasyonu, Irak Operasyonu, Afrika Birliği'ne Destek Operasyonu, Hava Polisliği Operasyonu, Korsanlıkla Mücadele Operasyonu, Libya Operasyonu, Pakistan Depremine Yardım Operasyonu, Katrina Kasırgası Operasyonu, Etkinlikleri Koruma Operasyonu, İkinci Körfez Operasyonu ve Kuzey Makedonya Operasyonları"nı gerçekleştirmiştir.¹⁰⁰ Ancak konunun ayrıntılı olması nedeni ile NATO'nun gerçekleştirmiş olduğu operasyonlardan "Kosova ve Aktif Gayret Operasyonları" çalışma içerisinde incelenmiştir. Diğer operasyonların sadece isimleri zikretmekle yetinilmiştir.

3.1.1. Kosova Operasyonu

NATO'nun barışı sağlama/koruma/kriz yönetimi misyonuyla ilgili bir girişimi olan Sırp güçlerinin Kosova'dan çekilmesi için 1999 yılında başlatılan Müttefik Güçler Operasyonu (*Operation Allied Force*) olmuştur.

Kosova sorununun başlaması 1989 senesinde *Miloseviç'in* iktidarı ele geçirmesi ile ortaya çıkmıştır. *Miloseviç'ten* önce Kosova özerk bir konumu haizdi. *Miloseviç* iktidara gelmesiyle bahse konu otonom statüyü kaldırmıştır. Bu hal Kosovalı Arnavutlarda rahatsızlığa neden olmuştur. Dolayısıyla halk pasif direniş göstererek birçok protesto düzenlenmiştir. Kosovalı Arnavutlar 1990 ve 1992 yıllarında tek ta-

¹⁰⁰ Detaylı bilgi için bkz. "Operations and missions: past and present" https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52060.htm Erişim Tarihi: 09 Nisan 2022.

raflı biçimde bağımsızlıklarını ilan etmek adına iki kez referanduma başvurmuşlardır.¹⁰¹ Ancak, özellikle uluslararası arenada Kosova'nın bahse konu tek taraflı bağımsızlık ilanı tasvip edilmemiştir. Aynı süreçte Bosna-Hersek'te yaşanmakta olan iç karışıklık sebebiyle Kosova'daki Arnavutların problemleri dikkate alınmamıştır. Bosna-Hersek'te meydana gelen çatışmalar neticesinde *Dayton Antlaşması* imzalanmıştır.¹⁰² Fakat bahse konu Antlaşmada Kosova'ya ilişkin herhangi bir hükme yer verilmemiştir. Bundan dolayı Kosovalı Arnavutlar pasif direniş sergilemişlerdir.¹⁰³

Kosova'da 1998 yılının başlarında olaylar hararetlenmiş ve Sırp- lar bahse konu olaylara yönelik çok sert yanıtlar vermiştir. Bununla ilgili olarak uluslararası toplum Sırp- larla müzakere ve ılımlı olma davetinde bulunmuşsa da Sırbistan bu davetlere karşılık vermemiştir. Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO) liderlerinden olan *Adem Jashari* ve birçok sivilin katledilmesi Kosova'daki bahse konu olayların iç savaşa evrilmesi yönünde kırılma noktası olmuştur.¹⁰⁴

¹⁰¹ Kader Özlem, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin ve Türkiye'nin Balkanlar Politikalarının Bosna Hersek, Kosova ve Makedonya Krizleri Örneğinde İncelenmesi", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2012, s. 29.

¹⁰² *Dayton Antlaşması*'nın sivil bölümlerinin uygulanması için BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Kızılhaç, Uluslararası Polis Görev Kuvveti, sivil toplum örgütleri ve diğer ajanslar görevlendirilmiştir. Bosna-Hersek'te barışı sağlayabilmek için Barış Antlaşmasının sivil yönünü uygulamak hayati bir öneme sahip olmuştur. Antlaşmanın askeri yönünü uygulamakla görevli olan Uygulama Gücü (*Implementation Force* – IFOR), sivil ve politik yeniden yapılanmayı sağlayacak güvenli bir ortam oluşturmaya da katkıda bulunmuş ve bölgedeki yetkileriyle, var olan kaynaklarıyla sivil görevlerin yerine getirilmesine güçlü bir destek sağlamıştır. IFOR, Kızılhaç, BMMYK, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve birçok örgütle sıkı işbirliği içerisinde bulundu. IFOR'un görevi, Barış Antlaşması'nın hayata geçirilmesini tesis etmektir. IFOR, BM Antlaşması'nın VII. Bölümüne göre hareket etmiştir. Buna göre, kendisini muhafaza ve görevini başarmak adına eğer gerekirse kuvvet kullanmaya yetkili olmuştur. Eğer *Dayton Antlaşması*'nı hayata geçirmek için güç kullanılması gerekirse, IFOR, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde minimum seviyede zarar verecek güç kullanmaya yetkiliydi.

¹⁰³ Yusuf Yıldırım, "Uluslararası Barış Ve Güvenliği Tehdit Eden Sorunlarda Kuvvet Kullanma: NATO'nun Kosova Müdahalesi Örneği", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2014, s. 106.

¹⁰⁴ Fatih Tosun, "Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma ve Yeni Devlet Oluşumu: Kosova ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)/Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

Bu olay uluslararası toplumun tepkisine neden olmuştur. BMGK 1998 yılında 1160 sayılı kararı¹⁰⁵ ile Kosova'da meydana gelen olayları BM Antlaşması'nın VII. Bölümü kapsamında değerlendirmiştir. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne(YFC) silah ambargosu kararı alınmıştır. Uluslararası Temas Grubu, Sırbistan Hükümeti ile Kosova Arnavutlarının temsilcileri arasında bir müzakere başlatmak için karar almıştır. Uluslararası Temas Grubu'nun vermiş olduğu bu kararda Kosova'da meydana gelen bu problemin, YFC'nin toprak bütünlüğünü temel alacak ve Kosovalı Arnavutlara en geniş şekilde otonom bir yapı taniyacak bir yöntemle çözülmesi vurgulanmıştır.

Müteakiben BMGK, Kosova'daki sivillere karşı aşırı güç kullanan Sırbistan polisini ve silahlı fiillere başvuran KKO'yu kınayan 1160/98 sayılı kararı almıştır.¹⁰⁶ Bu Kararla birlikte BMGK, YFC'nin askeri kuvvetlerinin Kosova'dan çekilmesini ve Kosovalı Arnavutlar ile olumlu bir müzakereye girmesini hedeflemiştir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) 1998 yılının Haziran ayında, Arnavutluk ile Kosova sınırında, sınır gözlem merkezleri oluşturarak bu alanda çoğalmakta olan askeri faaliyetleri raporlamıştır. Bahse konu raporda Sırbistan'ın sınırdaki köyleri bombaladığı ve Arnavutluk'un kara ve hava sahasının ihlal edildiği bildirilmiştir.¹⁰⁷ Kosova'da meydana gelen olaylarda Sırpların doğrudan sivilleri hedef olarak alması ve bu alanda şiddetin çoğalmasıyla beraber NATO, Makedonya ve Arnavutluk üzerinden harekete geçmeye karar vermiştir. Bu kararlar birlikte uluslararası sahada diplomatik görüşmeler yapılmıştır. Dönemin İngiltere Başbakanı *Tony Blair*, diplomatik görüşme-

(GKRY) Örnekleri", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırma Enstitüsü, İstanbul, 2009, s. 13.

¹⁰⁵ Detaylı bilgi için bkz. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/090/23/PDF/N9809023.pdf?OpenElement>
Erişim Tarihi: 12 Nisan 2022.

¹⁰⁶ İbrahim Sarı, "Kosova'nın Bağımsızlığının Uluslararası Sistem Bağlamında Değerlendirilmesi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, s. 82.

¹⁰⁷ Sibel Akgün, "Kosova'nın Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Süreci ve Bu Süreçte Kosova Türkleri", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Stratejileri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2012, s. 4.

lerin netice vermemesi halinde askeri müdahalenin gerekli olacağını ifade etmiştir.¹⁰⁸

Kosova'da meydana gelen problem, bir iç çatışma halindeyken uluslararası sahada yankı yapması üzerine BMGK problemi gündemine almış ve 23 Eylül 1998'de 1199 sayılı Kararı almıştır.¹⁰⁹ “*Kararda, Kosova'da bozulan durumun bölgede barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu tasdik edilmiştir. 1160 sayılı karara benzer şekilde öncelikle Sırp Kuvvetleri'nin Kosova'daki eylemleri sonucunda sivil kaybı ve göçlerin gerçekleştiği, mültecilerin durumundan ve bölgede yaşayan halkın güvenliğinden endişe edildiği belirtilmiş, Yugoslavya'dan mültecilerin ve evsizlerin geri dönmesine izin verilmesi ve siviller üzerindeki baskının derhal kesilmesi istenmiştir. Kosova'da her iki tarafın çatışmaları derhal kesmesi, Sırp güvenlik güçlerinin bölgeden çekilmesi ve Arnavut liderliğinden her çeşit terörü kınamaları ve KKO'yu eğiterek, askeri ve mali yardım veren ülkelerden bunu durdurmaları istenmiştir. Sırplar ile Arnavutlar arasında çatışmaları sonlandırmak için görüşmelerin başlaması istenmiştir. Karar, 1160 sayılı kararda yer alan tüm hükümleri tekrar etmiş ve bununla birlikte tüm üye ülkelerin Yugoslavya'nın bağımsızlığına ve bütünlüğüne saygı duyduğunu da yeniden vurgulamıştır.*”¹¹⁰

1199 Sayılı Kararın yayınlanmasının akabinde birkaç gün içerisinde Sırp kuvvetler sivil Arnavutları öldürmüştür. Bu olayın üzerine uluslararası toplum, NATO'nun bir an evvel harekete geçmesi hususunda çağrıda bulunmaya başlamıştır. Ekim 1998'de ABD Dışişleri Bakanı *Madeleine Albright*, yaptığı bir basın toplantısında¹¹¹, *Milose-*

¹⁰⁸ Detaylı bilgi için bkz. “Parliamentary Business, Publications & Records, Kosovo” <https://publications.parliament.uk/pa/cm199899/cmhansrd/vo990323/debtext/90323-06.htm> Erişim Tarihi: 12 Nisan 2022.

¹⁰⁹ Detaylı bilgi için bkz. [https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=S/RES/1199\(1998\)&Lang=E](https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=S/RES/1199(1998)&Lang=E), Erişim Tarihi: 12 Nisan 2022.

¹¹⁰ Serdar Örnek, “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı ve 1991-2003 Irak Harekatları”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, s. 161.

¹¹¹ Detaylı bilgi için bkz. “U.S. Department of State, Archive Information released online prior to 20 January 2001, Secretary of State Madeleine K. Albright Remarks

viç'in BMGK kararlarına uymaması halinde, NATO'nun askeri bir müdahale yapacağını beyan etmiştir.¹¹²

1199 Sayılı Karar'dan sonra ABD, Uluslararası Temas Grubu'nun destek vermesi ile Arnavut ve Sırp lar arasında mutabakat sağlanması adına Sırp Hükümetine davette bulunmuştur. Bu davetten sonra, NATO bir açıklama ile gerekirse hava saldırısı düzenlemek adına hazırlıkların başlatıldığını beyan etmiştir. Bunun üzerine Sırp yönetimi müzakereleri kabul etmiştir. *"Görüşmeler yapıldıktan sonra şu kararlar alınmıştır ve bir antlaşma imzalanmıştır;*

- Sırbistan güvenlik güçleri Kosova'dan çekilecek,

- Yardım gruplarının bölgeye girmesine izin verilecek,

- Antlaşma şartlarının uygulanmasını denetlemek amacıyla 2000 kişilik silahsız uluslararası temsilci bulunacak,

- AGİT'e bağlı Kosova Gözlem Misyonu ile NATO tarafından Havadan Gözlem Misyonu kurulacak."¹¹³

24 Ekim 1998'de BMGK toplanarak Kosova Gözlem Misyonunun oluşturulmasını ve Yugoslavya ordusunun alandan askerlerini çekmesini öngören antlaşmayı onaylayan 1203 Sayılı Kararı¹¹⁴ çıkartmıştır. Kosova Denetleme Misyonunun oluşturulması AGİT tarafından kararlaştırılmıştır.¹¹⁵ BMGK'nın bu kararı üstüne Sırp Hükümeti askeri güçlerini alandan çekmiştir. Bunun üstüne alanda KKO'nun tesiri artmıştır. Bahse konu dönemde KKO, bölgede siyasi egemenliğini artırmaya başlamıştır. KKO'nun bu tutumu üzerine Sırbistan da askeri olarak varlığını artırmıştır.

on Kosovo" <https://1997-2001.state.gov/statements/1998/981027.html> Erişim Tarihi: 12 Nisan 2022.

¹¹² Tosun, s. 14.

¹¹³ Melisa Gülakan, "Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı: Kosova Örneği", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, s. 41.

¹¹⁴ Detaylı bilgi için bkz. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/321/21/PDF/N9832121.pdf?OpenElement> Erişim Tarihi: 12 Nisan 2022.

¹¹⁵ Tosun, s. 15.

24 Ekim 1998 tarihli 1203 Sayılı Karar'ın yayınlanmasının akabinde NATO, Rusya Federasyonu dışında, tüm Temas Grubu üyeleri ile beraber Sırp yönetimini ikaz etmiştir. Bu ikazın kapsamı ise, Sırbistan'ın Kosovalı Arnavutlara yönelik uyguladığı etnik soykırımı bitirmesi çerçevesindedir. 1999 yılının mart ayında Kosova'daki hal daha da kötü bir hal almış ve AGİT Doğrulama Misyonu sahadan ayrılmıştır.¹¹⁶

17 Kasım 1998 tarihinde BMGK tarafından 1207 Sayılı Karar¹¹⁷ ilan edilmiştir. Bahse konu karar, BMGK'nın, Kosova'ya NATO askeri kuvvet kullanımı öncesindeki son karardır. 1207 Sayılı Karar'da Temas Grubu'nun ve AGİT'in görevi değerlendirilmiştir.

1999 yılında *Reçak* Köyünde meydana gelen saldırılar AGİT Kosova Gözlem Komisyonunca soykırım olarak değerlendirilmiştir.¹¹⁸ KKO, bahse konu sene içerisinde Sırp güçlerine yönelik bir saldırı gerçekleştirmiş ve bu saldırıda birkaç askerin ölümüne neden olmuştur. Saldırıyı gerçekleştirenler *Reçak* Köyüne gitmişler ve Sırp kuvvetleri bu kişileri takip etmişlerdir. Sırp güçleri de bahse konu saldırıyı gerçekleştirenlere yönelik *Reçak* Köyünde bir karşı saldırı gerçekleştirmiş ve içlerinde sivillerin de yer aldığı 45 kişinin ölümüne sebep olmuştur. *Reçak* Katliamı, uluslararası toplumda bir ses getirmiş ve etnik bir soykırım olarak değerlendirilmiştir. Bahse konu olayın akabinde benzer şekilde NATO tarafından askeri bir müdahale için hazır oldukları uyarısı yapılmıştır.¹¹⁹

Reçak Katliamı meydana geldikten sonra "Eski Yugoslavya ile ilgili olarak kurulan 6 üyeli Batı Temas Grubu 5 Şubat 1999'da Sırp ve Arnavut tarafını Fransa yakınlarında bulunan Rambouilet'de bir araya ge-

¹¹⁶ Sencar Karamuço, "Kosova Türklerinin Siyasal Örgütlenme Girişimleri: Kosova Demokratik Türk Partisi", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2018, s. 56.

¹¹⁷ Detaylı bilgi için bkz. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/357/01/PDF/N9835701.pdf?OpenElement>
Erişim Tarihi: 13 Nisan 2022.

¹¹⁸ Karamuço, s. 57.

¹¹⁹ Tosun, s. 15.

tirmiştir.¹²⁰ Rambouillet Görüşmelerinde en kısa sürede ateşkesin te-sisi, mültecilerin yuvalarına dönmeleri, Sırp güçlerinin sahadan çekilmesini, sahada NATO kuvvetleri konuşlandırılmasını ve üç yıl sonra Kosova'nın istikbali hususunda halkın oylama yapması ifade edilmiştir.¹²¹ Rambouillet Görüşmelerinde tavsiye edilen bu konular Arnavutlarca kabul görmüş ve imzalanmıştır. Fakat Miloseviç tavsiye edilen bahse konu meselelerin kendi egemenlik haklarını ihlal ettiğini ifade ederek kabul etmemiştir. "Görüşmelerden önce Temas Grubu taraflara üzerinde tartışma yapılamayacak ilkeler başlığı altında antlaşmanın temellerini belirten bir bildirimde bulunmuştur. Bildirinin başlıkları, genel ilkeler, yönetim, insan hakları ve uygulama olarak sayılabilir. Bildirinin ilk kısmı genel ilkelerdir; Bunlar:

- 1) İki tarafın da ateşkes ilan etmesi,
- 2) Sürekli bir diyalog kurularak barışçıl çözüme gidilmesi,
- 3) Üç yıllık geçici bir süreçten sonra nihai statü için yeniden görüşülmesi, bu süreçte geçici statünün tek taraflı değiştirilmemesi,
- 4) Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünün korunması,
- 5) Tüm etnik grupların kimliklerinin ve haklarının korunması için gerekli tedbirlerin alınması,
- 6) Kosova'da özgürce seçim yapılması,
- 7) Savaş döneminde islenen suçlarla ilgili hiçbir yargılama yapılmaması,
- 8) Siyasi tutuklularla ilgili hiçbir yargılama yapılmaması,

¹²⁰ Mustafa Mutlu, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemde Yeni Devletlerin Ortaya Çıkışı: Kosova Örneği", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010, s. 49.

¹²¹ Gökşen Uysal, "1999'dan Günümüze Kadar Geçen Süreçte Kosova", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, s. 28.

9) Uygulama hususunda uluslararası işbirliğine açık olunması olarak sıralanabilir.”¹²²

27 Şubat'ta Kosova temsilcileri antlaşmada Kosova'nın bağımsızlığına ilişkin herhangi bir teminat verilmemiş olması sebebiyle antlaşmayı tasvip etmek istemediklerini beyan etmişlerdir.¹²³ Neticede hem Kosovalı Arnavutlar hem de Sırbistan tarafı bahse konu Antlaşmayı onaylamamıştır. Görüşmelerin devamında Kosovalı Arnavutlar bu Antlaşmayı imzalamış ancak Sırbistan tarafı imzalamamıştır.

İttifak 1999 *Washington Zirvesi*'nde de Kosova'daki Arnavutlara uygulanan baskının sona erdirilmesi konusundaki kararlılığını Cumhurbaşkanı *Miloseviç*'e tekrarlamıştır. *Rambouillet Görüşmelerinden* de netice alınamaması üzerine NATO, 24 Mart 1999'da Sırbistan'a yönelik hava hareketine başlamıştır. *Miloseviç*'in katı tutumu, NATO'nun müdahalesini kaçınılmaz kılmıştır. Kosova'da yaşanan olayların sona ermemesi üzerine NATO, Kosova'da hava operasyonları gerçekleştirmiştir. NATO, BMGK'nın yetki vermesi söz konusu olmaksızın tek taraflı olarak aldığı kararla müdahale etmiştir. Müdahaleye NATO üyesi devletler ve Arnavutluk katılmıştır. KKO da bahse konu müdahalede bulunmuş ve NATO kuvvetleri ile beraber hareket etmiştir.¹²⁴

Uluslararası toplumun global ilkeleri namına Arnavut kökenli Kosovalıları muhafaza etmek adına 24 Mart 1999 yılında 13 NATO üyesi devlet, BM'nin yetkisi olmaksızın, Yugoslavya'yı bombalamaya başlamıştır. Sonrasında NATO 'Kosova Gücü (KFOR)'nü oluşturmuştur.¹²⁵ Bu operasyonla, NATO askeri güçleri ilk kez bir egemen devletin sınırlarında kullanılmıştır.

NATO'nun Kosova'da meydana gelen iç savaşa müdahalede bulunduğu gün BMGK ivedi bir biçimde toplanmış ve bu toplantı neticesinde Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan ve Beyaz

¹²² Shqipran Kadriaj, "Kosova Sorunu", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 49-50.

¹²³ Tosun, s. 16.

¹²⁴ Mutlu, s. 50.

¹²⁵ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul, YeniYüzyıl Yayınevi, 2016, s. 241.

Rusya bahse konu müdahalenin BM Antlaşması'nın hükümlerine aykırı olduğunu beyan eden bir bildiri yayınlamıştır. Bahse konu bildiri- nin reddedilmesi akabinde BMGK, NATO'nun Kosova'da meydana gelen iç savaşa müdahalesi karşısında hareketsiz kalmayı tercih etmiştir. NATO'nun müdahaleyi sona erdirmesi için *Miloseviç*'ten beş şartı yerine getirmesi istenmiştir. “*Bu koşullar;*

1. *Kosova'da bütün askeri eylemlerin durdurulması; şiddet ve baskının derhal sona erdirilmesi*

2. *Kosova'dan asker, polis ve paramiliter güçlerin çekilmesi;*

3. *Kosova'da uluslararası bir askeri varlığı kabul etmesi;*

4. *Bütün sığınmacıların ve yer değiştirmiş kişilerin koşulsuz ve güvenli bir biçimde geri dönmesini ve insani yardım örgütlerinin engellenmeden bunlara yardım etmesini kabul etmesi;*

5. *Rambouillet antlaşmaları temelinde siyasi bir çerçeve antlaşmanın oluşturulması için çalışmaya istekli olduğuna ilişkin güvenilir güvence sağlaması.*”¹²⁶

NATO'nun askeri hareketi 78 gün sürmüş ve hareketin neticesinde *Miloseviç* teklif edilen barış antlaşmasını kabul etmiş, askeri kuvvetlerini çekmiştir.¹²⁷ Şiddetlenen NATO saldırılarına dayanamayacağını idrak eden *Miloseviç*, 10 Haziran 1999 tarihinde, NATO barış koşullarını kapsayan tasarıyı onaylayacağını ifade etmiştir. *Miloseviç*'in ateşkesi kabul etmesinin akabinde BM, 1244 sayılı kararı almıştır.¹²⁸

NATO'nun müdahalesinin iki amacı vardır. İlk amaç siyasi amaçtır. Bu siyasi amaç, *Miloseviç*'i barış hususunda razı etmektir. Askeri amaç ise Sırpların Arnavutlara yönelik gerçekleştirdiği soykırımı neticelendirmek, Sırp kuvvetlerini zayıflatıp, ulaşım ve haberleşme yapı-

¹²⁶ Uysal, s. 31.

¹²⁷ Gıray Saynur Bozkurt, “Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 2010, s. 74.

¹²⁸ Detaylı bilgi için bkz. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>
Erişim Tarihi: 13 Nisan 2022.

sını aksatmak ve bu şekilde Sırbistan'ın ateşkes ilan etmesi neticesinde siyasi amaçlarına ulaşmaktır.¹²⁹

NATO'nun Kosova'ya müdahalesi ile var olan uluslararası hukukun prensipleri arasında birtakım ihtilaflar meydana gelmiştir. Ağır insan hakları ihlallerine son vermek gayesi ve halihazırdaki uluslararası hukuka aykırı kuvvet kullanımı arasında ikilem yaşanmıştır. BMGK tarafından alınacak herhangi bir kuvvet kullanma kararının, Kosova'ya askeri müdahaleye itiraz eden Rusya ve Çin eliyle önlenmesi söz konusuydu. Genel Kurulda "Barış İçin Birleşme Kararı" kapsamında askeri hareket için herhangi bir yetki verilmesini de aramayan NATO, buna karşın tek taraflı vermiş olduğu bir kararla askeri hareketi hayata geçirmiştir. NATO 1999 Kosova müdahalesi sırasında BM'nin yetkilendirmesi olmadan hareket etmiştir.¹³⁰

Kosova'ya gerçekleştirilecek askeri harekate Rusya ve Çin'in itiraz etmesi sebebiyle BMGK'da buna ilişkin bir fiilde bulunulması veto edileceğinden, NATO, yetki verilmesi için BM'ye herhangi bir başvuruda bulunmadan tek taraflı vermiş olduğu kararlarla Kosova'ya müdahalede etmiştir.

NATO, Kosova'da meydana gelen iç savaşa müdahalede bulunurken meydana gelen vahim olayları insanlık adına sonlandırmak, istikrar tesis etmek ve NATO'nun bilhassa bu sahadaki güvenilirliğinin artmasını sağlamak gayesiyle askeri müdahaleyi yapmıştır. Bahse konu müdahaleyi hayata geçirirken de BMGK tarafından daha önce verilen kararlarla ilgili olarak müdahale, uluslararası toplumun iradesiyle ilişkilendirilmiştir. NATO üyesi devletlerin devlet veya hükümet başkanları Kosova Bildirisi'nde, "*bu eylem uluslararası toplumun politik amaçlarını desteklemektedir ve uluslararası toplumun talepleri NATO talepleriyle aynıdır*"¹³¹ ifadesi yer almıştır.

¹²⁹ Yıldırım, s. 98.

¹³⁰ Murat Taşar ve Altay Ünalay, "Kosova'ya NATO Müdahalesi Ve Yeni Uluslararası Sistem" İçinde *Yeni NATO: Soğuk Savaşın Sıcak Savaş*, Musa Ceylan (Ed.), Ankara, Ülke Kitapları, 1999, s. 28.

¹³¹ Detaylı bilgi için bkz. "Statement on Kosovo" https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27441.htm?selectedLocale=

3.1.1.1. Kosova Operasyonunda Kuvvet Kullanma Yasağı İlkesinin İhlali

BM Antlaşması'na göre BM'nin esas gayesi uluslararası barış ve güvenliğin tesisidir. BM Antlaşması'nın 2(3) maddesi kapsamında uluslararası ihtilafların barışçıl yöntemlerle çözülmesi gerekir. BM Antlaşması'nın 2(4) maddesi ile de devletlerin uluslararası ilişkilerinde bir diğer devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına yönelik askeri kuvvet kullanmasından ya da kuvvet kullanımını tehdidinden imtina etmesi gerekmektedir. BM Antlaşması'nın 2(7) maddesiyle de devletlerin içişlerine karışılmaması gerektiği beyan edilmiştir. Bunun istisnası BMGK'nın BM Antlaşması'nın VII. Bölümü kapsamında verdiği kararların hayata geçirilmesidir.

Esas gayesi uluslararası barış ve güvenliği muhafaza etmek olan BM devreden çıkarılarak, egemen ve uluslararası hukuk bakımından diğer devletlerle ilişkilerinde eşit olan YFC'ye yönelik, bir bölgesel örgüt olan NATO tarafından gerçekleştirilen askeri hareket ile uluslararası hukukta "*jus cogens*" kuralı olarak kabul gören "güç kullanma ilkesi" açık bir şekilde ihlal edilmiştir. BM Antlaşması'na göre "*Tüm üyeler uluslararası nitelikteki uyumsuzluklarını, uluslararası barışı, güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde çözerler*".¹³⁵ Ayrıca "*tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde güç kullanma tehdidinde ya da güç kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar*".¹³⁶ Bu açıdan NATO, BM Antlaşması uyarınca, Kosova'daki iç çatışmayı her şeyden önce, uluslararası adalet, barış, güvenliği tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözüme yükümlülüğü altında hareket etmeliydi. NATO, egemen bir devletin sınırları içine askeri operasyonda bulunarak, BM'nin gayeleri ile ters düşecek bir şekilde güç kullanıma tehdidinde ya da güç kullanımına başvurmama yükümlülüğünü de ihlal etmiştir. Soğuk savaş sonrasında NATO, kurucu antlaş-

¹³⁵ BM Antlaşması'nın 2(3) maddesi.

¹³⁶ BM Antlaşması'nın 2(4) maddesi.

masında değişiklik yapmaksızın, konsensüse dayalı kararlarla faaliyet alanını ve kapsamını genişlettiyse de, BM devre dışı bırakılarak yapılan askeri müdahaleye meşru bir zemin sağlamamaktadır. Daha önceki kısımlarda detaylı bir şekilde izah edilen ve BM Antlaşması ile getirilen kuvvet kullanma yasağına dair iki istisna mevcuttur.

BM Antlaşması'nın en ehemmiyetli hükümlerinden birisi olan ve BM Antlaşması'nın esas maddelerinden olduğunu beyan edebileceğimiz 52. maddede bölgesel örgütler, devletler arasındaki bölgesel özellikteki ihtilafları BMGK'ya bildirmeden önce barışçı yöntemlerle çözmek adına gayret göstermeleri gerekmektedir. Bahse konu bu gayretler de BM'nin gaye ve prensiplerine uygun olmalıdır. Bununla birlikte, BMGK kararlarının, bölgesel örgütlere yönelik uluslararası sahada ihtilafların çözümünde hiyerarşik bakımdan üstünlüğü söz konusudur. Fakat bölgesel örgütleri oluşturan devletlerden herhangi birisine yönelik bir saldırı hayata geçirildiğinde, BMGK kararı beklenmeksizin "ortak meşru müdafaa" prensibi uygulanabilmektedir.

Bölgesel örgütler denilince öncelikle zikredilen örgütlerden biri olan NATO da "ortak meşru müdafaa" prensibine istinaden kurulmuştur. NATO, Kuzey Atlantik Antlaşması ile 4 Nisan 1949'da SSCB tehdidine yönelik olarak Batı devletleri eliyle oluşturulan askeri bir örgüttür. Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 1. maddesinde BM Antlaşması'na atıfta bulunularak, uluslararası sahada devletlerin aralarında bir ihtilaf meydana gelirse, bu ihtilafın uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atmadan çözülmesi gerektiği beyan edilmektedir.¹³⁷ NATO'nun, BM Antlaşması'na aykırı bir biçimde bir kuvvet kullanması veya kuvvet kullanımı tehdidinde bulunmayacağı da BM Antlaşması'nda ifade edilmiştir.

¹³⁷ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 12. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2020, s. 266.

NATO'nun kurucu antlaşması olan "Kuzey Atlantik Antlaşması"na¹³⁸ göre, herhangi bir ihtilaf meydana geldiğinde Antlaşmada belirtilen bu kısıtlamalara uymakla yükümlüdür. Fakat Kosova iç savaşında NATO, Sırbistan'a yönelik hava harekatı gerçekleştirmiştir ve kurucu antlaşmasında belirlenen saha haricinde müdahalede bulunmuştur. Bahse konu durum, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın maddelerine aykırılık teşkil etmektedir. Zira NATO, Kosova'da meydana gelen iç savaşı sonlandırmak ve yardımda bulunmak maksadıyla müdahale etmiştir. Fakat Kosova, NATO üyesi bir devlet değildir. YFC de herhangi bir NATO üyesi devlete saldırı gerçekleştirmemiştir. Bu sebeple NATO'nun Sırbistan'a yönelik müdahalesi meşru müdafaa olarak nitelendirilememektedir.

3.1.1.2. Kosova Operasyonunda BM Antlaşması'nın Ruhuna Aykırı Yorum

NATO yetkilileri, Kosova Müdahalesini BMGK kararlarına atıfta bulunarak ve insani nedenlere dayandırarak müdahalenin haklı ve gerekli olduğunu açıklamışlardır. NATO Genel Sekreteri *Javier Solana*, müdahale olasılığına karşı yaptığı basın konferansında, "*BM Güvenlik Konseyi'nin 1199 sayılı kararında da belirtilen Kosova'daki mevcut krizle ilgili olarak, müttefikler, belli koşullarda İttifakın güç kullanma tehdidinde bulunmasında ve gerekirse güç kullanmasında meşru zemin olduğuna inanmaktadırlar*" sözleriyle, olası bir müdahalenin meşruluğunu BMGK kararına dayandırmıştır.¹³⁹

Uluslararası toplum müdahalenin meşruluğunu üstü kapalı biçimde onaylamıştır. BMGK, 26 Mart 1999'da, hava harekatına karşı yapılmak istenen kınamayı, kullanılan 15 oyun 12'si ile reddetmiştir.¹⁴⁰ Ayrıca, BM İnsan Hakları Komisyonu 1 Nisan 1999'da, toplam

¹³⁸ "Kuzey Atlantik Antlaşması, Washington DC, 4 Nisan 1949", Detaylı bilgi için bkz. https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022.

¹³⁹ Javier Solana, Press Conference at NATO Headquarters, 13 Ekim 1998, <http://www.nato.int/docu/speech/1998/s981013b.htm>, Erişim Tarihi: 09 Nisan 2022.

¹⁴⁰ Detaylı bilgi için bkz. "Security Council Rejects Demand For Cessation of Use of Force Against Federal Republic of Yugoslavia"

51 oyun 44'ü ile Sırpların yürüttüğü etnik temizliği kınamıştır.¹⁴¹ Dolayısıyla bu iki oylama müdahaleye üstü kapalı biçimde hukuki dayanak sağlamaktadır. Ayrıca müdahale kolonyal operasyonlardan farklı olarak tek taraflı değil, çok taraflı yapılmıştır.

Üye devletin toprak bütünlüğünde ve egemen statüsünde değişiklik yapmadan, sadece saldırgan devleti silahsızlandırma amaçlı güç kullanımı, BM'nin amaçları ile tutarlıdır. Dolayısıyla, güç kullanımına yönelik açıkça yetkilendirme daha etkili olmakla birlikte, BMGK her zaman üstü kapalı biçimde güç kullanımını yetkilendirebilir. Kosova sorununda da BMGK aldığı kararlarla, Sırbistan'ın hukuk dışı davranışını tespit etmiştir. BM Antlaşması VI. Bölümü kapsamında uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu tespitinde bulunması, Sırp yetkililerin şiddeti durdurma yönündeki Konsey kararlarına uymamaları, alınan kararlara uymadığı için BMGK'nın ekonomik ve diğer yaptırımlar ve insan hakları ihlallerinde bulunan liderlerine karşı davaların açılması, NATO'nun güç kullanımını haklı kılan sebeplerdir.

NATO liderlerine göre, BM'nin yapısı dışında gerçekleşen askeri müdahalenin kendi tercihleriyle yaptıkları bir seçim değil, BM'nin etkinliğine ve zamanlamasına gölge düşüren kurumsal engeline cevap niteliğinde olmuştur. Bu sebeple NATO'nun Kosova'ya askeri müdahalesi dünya düzenindeki güvenlik yapısından kaynaklanan boşluğu doldurmuştur. Bu müdahale, BMGK tarafından açıkça yetkilendirilmemiş olmakla birlikte, herhangi bir kararla da yasaklanmamıştır.

Askeri araçları içeren insani müdahalenin yapılabilmesini için, BMGK'nın ülke içerisindeki insan hakları ihlallerinin barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğunu saptamasının yanı sıra, bu ihlalleri sona erdirecek bir zorlayıcı gücü yetkilendirmesi gereklidir. Böyle bir yetkilendirmenin olmadığı durumlarda, insan haklarına saygılı olması için bir devlete yapılacak müdahale, BM Antlaşması'nın 2(4) maddesinin ihla-

<https://press.un.org/en/1999/19990326.sc6659.html>, Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2022.

¹⁴¹ Detaylı bilgi için bkz. "Commission on Human Rights Holds Special Debate on Kosovo" <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2009/10/commission-human-rights-holds-special-debate-kosovo>, Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2022.

lini teşkil edecektir. İnsani krizler sınırları aşmadığı sürece 51. madde çerçevesinde meşru müdafaa hakkı açısından da değerlendirmek mümkün olmamaktadır. BM Antlaşması çerçevesinde mültecilerin kitlesel hareketlerini saldırı olarak nitelendirmek mümkün gözükmemektedir. NATO'nun BM'yi devre dışı bırakarak yaptığı egemenliği ihlal eden müdahaleye gerekçe gösterilen insani amaç, BM Antlaşması'nın amaçları¹⁴² ile ters düşmediğini savunsak bile, uygulanan askeri yöntem BM Antlaşması'nın ilkelerine aykırı bir durum oluşturmaktadır. Fakat bu haklara saygıyı sağlamak için yapılan insani müdahale, BM'nin esas gayesi olan *“uluslararası barış ve güvenliği sağlama”* ile ilgili maddelerine aykırı bir durum ve BM'yi devre dışı bırakarak güç kullanımının keyfileşmesine yol açan bir sürecin başlangıcını oluşturmuştur. ABD'nin Afganistan ve Irak operasyonlarında BM'nin onayını almadan NATO çerçevesinde hareket etmesi, gücün kötüye kullanımına doğru giden bir sürecin başlangıcını oluşturmuştur.

3.1.1.3. Kosova Operasyonunda NATO'nun Yetkileri Açısından Müdahale

NATO'nun Kosova'ya yaptığı askeri müdahale, BM Antlaşması'nın 53. maddesini ihlal etmiştir. BM Antlaşması açısından bölgesel örgütlerin böyle bir müdahaleyi yapabilmesi, BMGK'nın bölgesel örgütü yetkilendirmesine bağlıdır.

BM Antlaşması'nın VIII. Bölümü altında ele alınan yetkilere dayanarak, NATO kendi kurucu antlaşması açısından müdahale etme yetkisine sahiptir. Ancak böyle bir askeri müdahale için, BMGK'nın bu yönde açıkça yetkilendirmede bulunması gerekir. NATO Antlaşması'nın 5. maddesi gereği *“Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da kendilerinden birine ya da daha fazlasına yöneltilecek silahlı bir saldırı-*

¹⁴² BM Antlaşması açısından insan hakları ile ilgili bu amaçlar: BM Antlaşması'nın 1(3) maddesi *“Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmeye ve ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamak”*; 55(c) maddesi, *“BM, ... ırk cinsiyet dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine bütün dünyada etkin bir biçimde saygı gösterilmesini kolaylaştıracaktır”*. Ayrıca, 56. maddeye göre üyeler bu amaç için ayrı ayrı ya da örgütle işbirliği içinde hareket edebilirler.

rının, hepsine yöneltmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa, BM Kurucu Antlaşması'nın 51. maddesinde tanımlanan bireysel ya da kolektif meşru müdafaa hakkını kullanarak her birinin, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliğini sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile uyum içinde, silahlı güç kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır.” Bu madde açısından, YFC'nin NATO üyelerine karşı bir saldırısı olmadığı için, NATO'nun Kosova'ya müdahalesi, kendi kurucu antlaşmasıyla da ters düşmektedir. Dolayısıyla, bu müdahaleyi BM Antlaşması'nın 51. maddesine dayandırabilmek mümkün olmamaktadır.

YFC ve Kosova'nın NATO üyesi olmaması ve NATO üyelerinin acil bir saldırı tehdidi altında olmaması, NATO'nun Kosova'ya yönelik askeri operasyonunun NATO Antlaşması'nın 5. maddesine dayandığı yönündeki iddiaları geçersiz kılmaktadır. Ayrıca NATO Antlaşması'nın 7. maddesi¹⁴³ de BM Antlaşması'na atıfta bulunmaktadır. Buna göre, aynı zamanda BM üyesi olan taraflar, BM Antlaşması kapsamında sahip oldukları hak ve yükümlülüklerini devam ettirmektedirler ve BMGK'nın uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasındaki esas sorumluluğu bu Antlaşmadan hiçbir şekilde etkilenmemektedir.

BMGK, bahse konu probleme ilişkin olarak 855 Sayılı Kararında¹⁴⁴ Yugoslavya'nın tümüne yönelik olarak karar almıştır. 855 Sayılı Kararda, Yugoslavya'nın AGİT görevlilerinin vazifelerini yerine getirmelerine müsaade etmesi ve yetkili kişilerin güvenliklerinin temin edilmesi talep edilmiştir. NATO, Kosova'ya yönelik gerçekleştirdiği müdahalede BMGK'nın görevlendirmesi olmaksızın hava harekatı gerçekleştirdiği için hem BM Antlaşmasını hem de NATO'nun kendi kurucu antlaşması olan Kuzey Atlantik Antlaşması'nı ihlal etmiştir.

¹⁴³ “Antlaşma, BM üyesi olan Tarafların BM Kurucu Antlaşması uyarınca sahip oldukları hak ve yükümlülüklerini veya Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması konusundaki temel sorumluluğunu herhangi bir şekilde etkilemez ve etkilediği şeklinde yorumlanamaz.”

¹⁴⁴ Detaylı bilgi için bkz. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/441/84/PDF/N9344184.pdf?OpenElement>
Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022.

Dolayısıyla da NATO'nun Kosova müdahalesi uluslararası hukuk kapsamında hukuka aykırı olarak nitelendirilebilir.

3.1.1.4. Kosova Operasyonunun Hukuki Açından Değerlendirilmesi

Uluslararası hukukta, NATO'nun Kosova müdahalesi hakkında iki farklı görüş mevcuttur. Bu görüşlerden ilki, NATO'nun Kosova'ya müdahalesinin uluslararası hukuka aykırı olduğu¹⁴⁵, ikinci görüş ise müdahale uluslararası hukuka aykırıydı; fakat gerekliydi¹⁴⁶ şeklindedir.

İlk grup, eylemin uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir. Kosova'ya NATO'nun müdahaleyi gerçekleştirmeden önce BMGK'dan izin alması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca BM Antlaşmasının 53. maddesine atıf yapılarak BMGK'nın izni olmadan, bölgesel kuruluşların kuvvet kullanma eyleminde bulunamayacağı belirtilmiştir.

¹⁴⁵ Merve İzel Erol, "Kosova Cumhuriyeti'nin Bağımsızlık Sürecinde NATO Müdahalesinin Değerlendirilmesi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2021; Ahmet Aldanmaz, "Kosova: Yugoslavya Federasyonundan Bağımsızlığa", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018; Elif Burcu Pekyardımcı, "İnsancıl Müdahale Kavramı ve Kosova Sorunu", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006; Fatih Şahin, "BM'nin Kosova'da Barış ve İstikrarı Sağlama Sürecindeki Rolü", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2005; Greenwood ise burada her ne kadar tartışmaların olmasının doğal olduğunu vurgulasa da kuvvete başvurmanın, uluslararası hukuk tarafından tanınan insani müdahale hakkının meşru bir uygulaması olduğuna ve ilgili Güvenlik Konseyi kararlarıyla tutarlı olduğuna inanmaktadır. Christopher Greenwood, "International Law and The Nato Intervention in Kosovo", *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt 4, Sayı 49, 2000, ss. 926-934.

¹⁴⁶ Mine Biçer, "Yugoslavya'nın Dağılması Sürecinde Kosova Sorunu", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2018; Mirlind Behluli, "Uluslararası Müdahalelerin Etkinliği: Libya ve Kosova İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017; Gökçen Alpkaya, "NATO Müdahalesi Üzerine", *Tartışma Metinleri*, 15 Haziran 1999; Zeynep Arıöz, "Birleşmiş Milletler'in İnsani Güvenlik Söylemi Bağlamında Barışı Korumanın Dönüşümü: Kosova Örneği", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016; Zeynep Selin Acar, "NATO'nun Kosova'ya Müdahalesi ve İnsani Müdahale Kavramından Koruma Sorumluluğuna Geçiş", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2015; Mary Ellen O'Connell, "The UN, NATO and International Law After Kosovo", *Human Rights Quarterly*, Cilt 1, Sayı 22, 2000, ss. 57-89.

tir. 51. maddedeki meşru müdafaa eyleminin de söz konusu olamayacağı belirtilmiştir. Buna gerekçe olarak da NATO üyesi bir devletin Kosova müdahalesi öncesinde YFC tarafından herhangi bir silahlı saldırıya uğramadığından bahsedilmiştir. BM Antlaşması'nda ve uluslararası teamül hukukunda insani müdahale diye bir kavramdan bahsedilemeyeceğine vurgu yapılmıştır. İlk grup BMGK'nın yetkilendirilmesi ile BM Antlaşması VII. bölüm kapsamında belirtilen şartlar haricinde bir devletin diğerine müdahalede bulunamayacağını savunmuştur. NATO'nun gerçekleştirdiği eyleme ABD ve İngiltere'nin, Kosova'da ve Balkanlarda hedeflerini gerçekleştirmek için öncülük ettiği ve uluslararası hukukun açıkça çiğnendiğini bu yüzden eylemin meşru olarak kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. BMGK'nın saldırıyı gerçekleştiren devlete karşı öncelikle ekonomik ve diplomatik yaptırımlar uygulayacağını ve son çare olarak da 42. madde kapsamında BM denetiminde silahlı kuvvet kullanabileceğini belirtmişlerdir. BM Antlaşması'nın 42. maddesini uygulaması ve meşru müdafaa ölçüsünde saldırının gerçekleştirilebilmesi için gerekli şartların oluşması, aynı zamanda BMGK tarafından verilen gerekli izinlerin bulunması gerekir. Bu yüzden, Kosova'ya müdahalenin hiçbir şüpheye mahal vermeden uluslararası hukuka aykırı olduğu, müdahalenin BM Antlaşması ile bağdaşmayacağını vurgulanmaktadır.

İkinci grup, NATO'nun Kosova'ya silahlı müdahalesine hak vermekte, fakat eylemin uluslararası hukuka aykırı olduğunu vurgulamaktadır. Bu görüş şuna dayandırılmaktadır:¹⁴⁷ Kosova'da yoğun insan hakları ihlalleri yaşandığını ve Kosova'ya müdahale için BMGK'da Rusya ve Çin'in vetosuna takılan karar karşısında oturup, Kosova trajedisinin vahametini seyretmenin etik olamayacağını savunmuşlardır. Aynı şekilde Kosova'da yaşanan trajediye karşı NATO'nun silahlı müdahalesinin BMGK'nın izni olmadan gerçekleştirilmesinin uluslararası hukukta yasal bir dayanağının olmadığı belirtilmektedir. Fakat Kosova'da yaşanan bu insani felaketin çok daha büyümeden engellenmesi için gerçekleştirilen NATO müdahalesinin, uluslararası hukuk çerçe-

¹⁴⁷ Detaylar için bir önceki dipnot bakınız.

vesinde kalması için NATO'nun çaba gösterdiğini vurgulamışlardır. Fakat BMGK'daki tıkanma, NATO'nun bu çabasını engellemiş ve NATO'yu YFC'ye karşı kuvvet kullanmaya itmiştir.¹⁴⁸ NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirdiği müdahale siyasi ve etik bedel dışında hiçbir seçenek bırakmayan ve hukukun göz ardı edildiği bir eylemdir. BMGK yetkili kılmadığı sürece bir devletin veya devletler topluluğunun başka bir devlete müdahalesi uluslararası hukuka aykırıdır. Kosova'da yoğun derecede insan hakları ihlalleri olmuştur ve uluslararası toplum bir şeyler yapmak zorunda kalmıştır. NATO'nun kolektif bir örgüt olması sebebiyle NATO tarafından bir müdahalenin gerçekleştirilebilmesi için NATO'ya üye bütün devletlerin ortak karar alması gerektiği, bu durumun da tek devletin müdahaleyi kendi çıkarları için kullanmasını engellediğinden bahsedilmiştir. Ayrıca, BM'nin müdahale sonrası aldığı 1244 sayılı karar, üstü kapalı da olsa NATO'nun müdahalesini meşrulaştırmıştır.

BM'nin yapısı dışında gerçekleşen askeri müdahale, BM'nin etkinliğine ve hareket kabiliyetine gölge düşüren kurumsal engeline cevap olmuştur. Bu sebeple NATO'nun Kosova'ya askeri müdahalesi dünya düzenindeki güvenlik yapısından kaynaklanan boşluğu doldurmuştur. Bu müdahale, BMGK tarafından açıkça yetkilendirilmemiş olmakla birlikte, herhangi bir kararla da yasaklanmamıştır.

NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirdiği eylemin, uluslararası hukuk açısından yansımalarına baktığımızda genel kabulün, NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirdiği eylemin uluslararası hukuk ihlali anlamına geldiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü BMGK'nın kuvvet kullanma ile ilgili belirttiği 2(4), 39, 41, 42 ve 53. maddeyi ihlal eden bu eylem BMGK'nın izni olmadan gerçekleştirilmiştir. Fakat bazı çevreler müdahalenin uluslararası hukuka aykırı olduğunu kabul etse de, Kosova'da çok büyük insan hakları ihlallerinin yaşandığını belirtmiş ve 1945'ten beri süregelen uluslararası örf ve adet hukuku kapsamında müdahalenin gerçekleştirilebileceğini savunmuşlardır. Sonuç olarak, NATO'nun müdahalesi, insan haklarının korunması, devlet egemenliği ve

¹⁴⁸ Yıldırım, s. 114.

BM Antlaşması'nın da üzerinde olduğunu iddia etmesi bakımından önemli bir dönüm noktasıdır.¹⁴⁹ NATO, Kosova'da yaşanan insani drama son vermek için, insani müdahale bağlamında Kosova'ya hava hareketini gerçekleştirdiğini ifade etmiştir.

Kosova'da Müttefik Güç Harekatı ile insan hakları ihlallerine son verdiğini belirten NATO, aynı zamanda bazı insan hakları ihlallerine de neden olmuştur. NATO müdahaleyi gerçekleştirirken YFC'nin, stratejik özellikteki ekonomik altyapısını, komuta kontrol kademelerini ve ulaştırma hatları gibi stratejik noktaları hedef almış ve yanlışlıkla YFC'nin elektrik üretim ve dağıtım tesislerini, rafinerileri, yakıt depoları, yollar ve köprülerini vurmuş ve Belgrad'daki bir hastane de bu saldırıdan nasibini almıştır. Her ne kadar YFC'yi mağlup etmek için bu tür eylemlerin olması zorunlu olsa da bu stratejik hedeflerin vurulması sivil halkı da ciddi anlamda mağdur etmiştir.¹⁵⁰

3.1.2. Aktif Gayret Operasyonu

9 Eylül saldırıları neticesinde NATO'nun ikinci girişimi; 5. madde kapsamında Akdeniz'deki denizcilik eylemlerinin denetlenmesini ve böylece, hayata geçebilecek bir terörist saldırının saptanmasını ve engellenmesini hedefleyen 'Aktif Gayret Operasyonu (*Operation Active Endeavour OAE*)'dur. Bu operasyonun görev sahası farklı değerlendirmeler neticesinde genişletilmiştir. 10 Mart 2003 tarihinde İttifak üyesi devletlerin Cebelitarık Boğazı'ndan geçecek olan sivil gemilere de talep etmeleri halinde refakat edebilecekleri kararlaştırılmıştır. OAE Mart 2004'de Akdeniz'in bütününe içine alacak biçimde genişletilmiştir. 26 Ekim 2001'de başlayan bu operasyon sürmektedir.¹⁵¹

¹⁴⁹ Bülent Ağır, "İnsani Müdahale Tartışmaları ve Kuvvet Kullanma Hukuku Çerçevesinde NATO'nun 1999 Kosova Müdahalesi", Murat Saraçlı(Ed.), *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, Ankara, BigBang Yayınları, 2012, s. 230-231.

¹⁵⁰ Ahmet Çevikbaş, "Müttefik Güç Harekatı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekatının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açısından Değerlendirilmesi", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 2011, s. 51-52.

¹⁵¹ Detaylı bilgi için bkz. "Operations and Missions: Past and Present" https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52060.htm Erişim Tarihi: 09 Nisan 2022.

Akdeniz’de terör eylemini caydırmak, savunmak, bozmak ve bunlara karşı korunmak için 11 Eylül terörist saldırılarının hemen ardından OAE başlatılmıştır. Dünyanın en yoğun ticaret yollarından birinin korunmasına yardımcı olan bir girişimdir. Söz konusu operasyon başlangıçta NATO üyesi olmayan devletlerin 2004 yılında katılımını kabul etmeye başlayana kadar sadece NATO üyesi devletleri kapsayan bir 5. madde (kolektif savunma) operasyonudur. Rusya, 8 Aralık 2004 tarihinde bu operasyona katılmıştır. OAE, tüccar gemilerini izlemekte ve şüpheli gemilere binmekte, petrol platformları ve batan gemilerde sivilleri kurtarmak için müdahale etmekte ve genellikle güvenlik algılarının iyileştirilmesine yardımcı olmaktadır. NATO gemilerince sistematik olarak “dar noktaların” yanı sıra Akdeniz’deki önemli yol ve limanlarda rota araştırmaları hayata geçirilmiştir.¹⁵²

OAE için 2010 yılı, platform tabanlıdan ağ tabanlı bir operasyona geçiş için bir dönüm noktası olmuştur. Şüpheli gemileri izlemeye ve kontrol etmeye ek olarak, çeşitli gemilerin rutin bilgisini takip ederek Akdeniz’de denizcilik faaliyetinin oluşturulmasına yardımcı olmuştur.

3.1.2.1. Aktif Gayret Operasyonu Kapsamında İcra Edilen Faaliyetler

Devriye görevindeki NATO gemi ve uçakları her gün Akdeniz’de seyreden ticaret gemileri ile bağ oluşturmakta ve sorgulama yapmaktadır. Gemilerden kendilerini tanıtmalarını ve eylemlerini açıklamalarını istemekte, gelen bu bilgiler hem Napoli’deki Müttefik Kuvvetleri Deniz Unsur Komutanlığına, hem de İngiltere’deki NATO Deniz Ulaştırması Merkezine aktarılmaktadır. Anormal veya şüphe duyulan bir durumla karşılaşıldığında özel eğitim görmüş 15-20 kişilik personel, geminin evraklarını ve taşımakta olduğu yükü incelemek için gemiye çıkabilmektedir. Terörizmle alakalı bir eylem hususunda herhangi bir inandırıcı bilgi veya delil söz konusuysa, Gayret Görev Gücü Kuzey

¹⁵² Ibid.

Atlantik Konseyi'nin uygun bulduğu müdahaleyi yapmak üzere bölgede bulunmaktadır.¹⁵³

Gemilerin denetimleri hem bayrak devletinin hem de gemi kaptanının izni doğrultusunda yapılmaktadır. Neticeler Napoli'deki NATO karargahınca değerlendirilmekte, herhangi bir usule aykırılık söz konusu olursa terörizmle ilişkili olmasa da bu bilgi, geminin uğrayacağı devlet ile bu konuda bir sözleşme imzalanmış olması şartıyla limandaki ilgili emniyet birimlerine bildirilmektedir. Şüphelenilen gemi bundan sonra yetkili birim tarafından gerekli işlem yapılana dek ya da limana gitmek üzere bir devletin karasularına girene dek izlenmektedir. Bir geminin biniş ekibinin girişine izin vermediği durumlarda, NATO geminin herhangi bir NATO üyesinin karasularına girdiği anda kontrol edilmesini temin etmek adına gerekli tedbirleri almaktadır.¹⁵⁴

3.1.2.2. Aktif Gayret Operasyonunun Hukuki Açından Değerlendirilmesi

Harekatı icra eden su üstü, su altı ve hava vasıtaları, başlıca iki tür faaliyet yürütmektedirler. Bunlar;

- Harekat sahasından geçmekte olan ticaret gemilerinin, faaliyetlerine müdahalede bulunulmaksızın sorgulanması,
- Şüpheli olarak değerlendirilen bir kısım ticaret gemisinin, harekat sahasında izlenmesi ve hem bayrak devletinin hem de gemi kaptanının izni doğrultusunda, özel eğitim görmüş 15–20 kişilik personelin, geminin evraklarını ve taşımakta olduğu yükü incelemek için gemiye çıkarak kontrol etmesi.¹⁵⁵

Ticaret gemileri, kendi bayrak devletleri dışındaki devletlerin savaş gemilerine karşı herhangi bir sorumluluk altında olmadıklarından sorgulamaya cevap vermek mecburiyetinde değildirler. Bu durumdaki gemilere hiçbir müdahalede bulunulmayarak sadece rapor edil-

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Ibid.

mektedirler. Şüpheli gemilerin izlenmesi de, izlenen gemilerin faaliyetlerine sınırlama getirilmediği sürece yasalır.

Kolektif müdafaa sisteminde BMGK kararlarına dayanılarak gerçekleştirilen eylemler kuvvet kullanılması, BM Antlaşmasının VII. bölümü dikkate alınarak hukukun uygun görülmektedir. Nitekim ABD'nin birtakım devletlerle birlikte BMGK kararına dayandırmadan Irak'a karşı 2003 tarihinde gerçekleştirdiği saldırının hukuki dayanağının olmadığı söylenecektir. Aktif Gayret Operasyonunda ise BMGK, bireysel veya kolektif meşru müdafaa hakkını yeniden teyit eden 1373 ve 1378 sayılı Kararlarla askeri operasyonları dolaylı olarak onaylamıştır. Ancak, operasyonlara doğrudan dahil olmamıştır. Bunun nedeni, operasyonların kısmen amacına yönelik olmamasıdır.¹⁵⁶

SONUÇ

Uluslararası hukuk, uluslararası toplumu meydana getiren ögeler arasındaki ilişkileri düzenleyen normlardan oluşur. Kuvvet kullanma olgusu ise gelişerek bir temele oturtulmuştur. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte dünya barışının güç kazanması için BM kurulmuştur. Modern uluslararası hukukta, kuvvet kullanma esaslarını düzenleyen temel metin BM Antlaşması'dır. BM Antlaşması'nın 2(4) maddesi kuvvet kullanma olgusu hususunda önemlidir. BM Antlaşması 2(4) maddesi gereği bir devletin diğer devlete yönelik kuvvet kullanmayı veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmasını yasaklamıştır ve BM Antlaşması 2(7) maddesi hükmü gereğince de BM'nin, egemen devletlerin içişlerine karışamayacağı kararı alınmıştır. Bu hükümler gereğince, BM üyesi devletler, diğer bir devletin toprak bütünlüğüne veya egemenliğine yönelik kuvvet kullanmaktan imtina ederler.

Kuvvet kullanma, BM Antlaşması ile beraber uluslararası hukukça tasvip edilecek bir şekilde büründürülmüştür. Fakat bahse konu kuvvet kullanma, zikredilen nedenlerle belirli şartlara tabi tutulmuştur.

¹⁵⁶ Noel Cox, "Developments in the Law of War: NATO Attacks on Yugoslavia and the Use of Force to Achieve Humanitarian Objectives," *New Zealand Armed Forces Law Review*, 2002 (2002), s. 23.

Kuvvet kullanma yasağına yönelik istisnai haller söz konusudur. Meşru müdafaa ve BMGK kararı ile kuvvet kullanma bunların başında yer almaktadır. Meşru müdafaa devlet kendisine silahlı saldırıda bulunan diğer devlete yönelik tek taraflı olarak kuvvet kullanmaktadır. Bu hak BM Antlaşması'nın 51. maddesi ile tanınmaktadır. BMGK kararı ile kuvvet kullanma halinde ise kuvvet kullanacak devlet bütün yetkilerini BMGK'ya devreder. BMGK, uluslararası barış ve güvenliğin ihlal edildiği durumlarda BM Antlaşması VII. bölümü uyarınca, uluslararası barış ve güvenliği ihlal eden devlete karşı kuvvet kullanma hakkına sahiptir. Fakat ilk aşamada BM Antlaşması'nın 41. maddesi hükmü gereği, ekonomik ve diplomatik önlemler alma yoluna gitmek zorunda olan Konsey, alınan bu kararlara uyulmadığı takdirde veya bu kararların yetersiz olduğu durumlarda 42. maddenin hükmü gereği, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için kuvvet kullanma yoluna gidebilir. Bir diğer kuvvete başvurma yolu ise BM Antlaşması 51. maddeyle belirtilen meşru müdafaa hakkıdır. Bu maddeye göre de, silahlı saldırıya uğrayan devlet, BMGK gerekli önlemleri alıncaya dek bireysel veya toplu olarak kendini savunma hakkına sahiptir.

II. Dünya Savaşı sonrasında, dünyada gerçekleşen büyük yıkım sonrası kurulan ve kuvvet kullanma çerçevesinde yeni kurallar getiren BM Antlaşması'nın, yaptırım gücü ve faaliyetleri uluslararası toplum tarafından eleştirilse de BM Antlaşması kadar etkin bir metin veya BM kadar etkin bir uluslararası aktör, uluslararası sistemde mevcut değildir.

Kuvvet kullanma tehdidi ise, bir devletin diğer bir devletten istemde bulunmasıyla birlikte bu istemlerinin karşılanmaması sebebiyle kuvvete başvuracağını ilan etmesidir. BM Antlaşması'nda, kuvvet kullanma tehdidinde bulunma, yani zorlayıcı tedbirleri hayata geçirme hakkı bölgesel örgütlere de tanınmıştır. Fakat bölgesel örgütler BMGK'nın izni ile birlikte bu hakkı kullanabileceklerdir. Uluslararası hukukta kuvvet kullanma, BM Antlaşması ile yasaklanmış, bölgesel örgütlere bahse konu kuvvet kullanma hakkının hangi hallerde tanıncacağı 52 ve 54. maddelerde ifade edilmiştir. BM Antlaşması'nın VIII. Bölümünde bu maddeler yer almaktadır. NATO benzeri bölgesel ör-

gütlere, BMGK izni ile zorlama önlemleri hayata geçirme yetkisi ve-
rilmiştir.

NATO, Avrupa ve Kuzey Amerika'yı bir savunma ve güvenlik itti-
fakıyla birbirine bağlayan bir yapıyı meydana getirmektedir. NA-
TO'nun Kuzey Atlantik Antlaşmasıyla öngörülen temel ve daimi gayesi
bütün üyelerin güvenlik ve özgürlüğünü siyasi ve askeri yöntemler
kullanarak korumaktır. NATO, kurulmuş olduğu 1949 yılından bugü-
ne üye devletlerin kolektif muhafazasını sağlamakta, üyelerinin gü-
venlik menfaatlerini alakadar eden meselelerde görev üstlenmekte-
dir. Avrupa, Kafkasya'yı ve Orta Asya'yı da kapsamına alan geniş bir
coğrafya da insan haklarının korunması, çoğulcu demokrasinin sağ-
lanması gibi yeni ilkelerle hareket eden NATO, Avrupa'da, özellikle
Balkanlarda meydana gelen bölgesel ve etnik çatışmaların neden ol-
duğu istikrarsızlığı önleme ve güvenliği sağlamayı kapsayan birtakım
yeni roller üstlenmiştir. Kuruluşundan itibaren, 12 üye ülkeyle faali-
yetlerine başlayan daha sonra Soğuk Savaş dönemine kadar bünyesi-
ne dört devleti daha katan NATO, Soğuk Savaş sonrası üye sayısını
16'ya çıkarmıştır. 2000'li yıllardan sonra genişlemeye önem veren
NATO, bölgesel komşularıyla gerçekleştirdiği Barış İçin İşbirliği proje-
si çerçevesinde Akdeniz ülkeleriyle de iş birliğine önem vermiştir.
Kuzey ve Doğu Avrupa'dan birçok ülkeyi de bünyesine katan ittifakın,
günümüzdeki üye sayısı 28'dir.

NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirdiği eylemin, uluslararası hukuk
açısından yansımalarına baktığımızda genel kabul gören görüşün,
NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirdiği eylemin uluslararası hukuk ihla-
li anlamına geldiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü BMGK'nın kuvvet
kullanma ile ilgili belirttiği 2(4), 39, 41, 42 ve 53. maddelerini ihlal
eden bu eylem BMGK'nın izni olmadan gerçekleştirilmiştir. Fakat bazı
çevreler müdahalenin uluslararası hukuka aykırı olduğunu kabul etse
de, Kosova'da çok büyük insan hakları ihlallerinin yaşandığını belirt-
miş ve 1945'ten beri süregelen uluslararası örf ve adet hukuku kap-
samında müdahalenin gerçekleşebileceğini savunmuşlardır. Sonuç
olarak, NATO'nun müdahalesi, insan haklarının korunması, devlet
egemenliği ve BM Antlaşması'nın da üzerinde olduğunu iddia etmesi

bakımından önemli bir dönüm noktasıdır. NATO, Kosova'da yaşanan insani drama son vermek için, insani müdahale bağlamında Kosova'ya hava harekâtını gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Fakat NATO, her ne kadar insani müdahale bağlamında Kosova'da gerçekleştirdiği eylemi insan hakları ihlallerini durdurmayı ve Kosova halkını YFC'nin zulmünden kurtarmayı istemiş olsa da NATO'nun gerçekleştirdiği askeri eylem çok masum olmayıp çelişkiler barındırmaktadır.

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı kapsamında uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve bozulduğu hallerde tekrar sağlanması konusunda, her ne kadar uluslararası hukuk ihlali oluşturan eylemleri olsa da, NATO'nun rolü, uluslararası hukuka uygun olarak ve olumlu istikamette artmaktadır. İttifak, Kosova'da istikrarı sağlamak için KFOR ve Aktif Gayret Operasyonu ile güvenlik ve istikrarı sürdürme amacı taşıyan kuvvetlerle uluslararası barış ve güvenliğe katkıda bulunmuştur. NATO'nun kurulduğu günden bu yana, uluslararası barış ve güvenliğe katkıda bulunması ve uluslararası barış, güvenlik ve istikrarı koruma konusundaki tutumu, uluslararası alanda destek görmekte ve NATO'nun uzun yıllar boyunca güvenlik ve istikrarı sağlayacak bir güvenlik örgütü olarak kalacağı algısını pekiştirmektedir. NATO'nun sahip olduğu bu algıyı gelecekte de devam ettirmesi için uluslararası hukuk kurallarını ihlali oluşturacak eylemlerden daha fazla kaçınması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Zeynep Selin, "NATO'nun Kosova'ya Müdahalesi ve İnsani Müdahale Kavramından Koruma Sorumluluğuna Geçiş", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2015.
- Acer, Yücel ve Kaya, İbrahim, *Uluslararası Hukuk*, İstanbul, Seçkin Yayınları, 2021.

- Acet, Gül Seda, "Uluslararası Hukukta Teamül Olarak İnsani Müdahale", *International Journal of Academic Value Studies*, Cilt 3, Sayı 13, 2017, ss. 445-453.
- Ağır, Bülent, "İnsani Müdahale Tartışmaları ve Kuvvet Kullanma Hukuku Çerçevesinde NATO'nun 1999 Kosova Müdahalesi", Editör: Murat Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, Ankara, BigBang Yayınları, 2012, ss. 230-231.
- Akgün, Sibel, "Kosova'nın Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Süreci ve Bu Süreçte Kosova Türkleri", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Stratejileri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2012, ss.1-14.
- Aksar, Yusuf, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2021.
- Aldanmaz, Ahmet, "Kosova: Yugoslavya Federasyonundan Bağımsızlığa", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018.
- Alpkaya, Gökçen, "NATO Müdahalesi Üzerine", *Tartışma Metinleri*, 15 Haziran 1999.
- Arıöz, Zeynep, "Birleşmiş Milletler'in İnsani Güvenlik Söylemi Bağlamında Barışı Korumanın Dönüşümü: Kosova Örneği", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.
- Aslan, Yasin, "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 79, 2008, ss. 235-274.
- Behluli, Mirlind, "Uluslararası Müdahalelerin Etkinliği: Libya Ve Kosova İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017.
- Beyoğlu, Cem Ümit, "Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamında Devletlerin Bireysel Meşru Müdafaa Hakkı", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2016.

- Biçer, Mine, “Yugoslavya’nın Dağılması Sürecinde Kosova Sorunu”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2018.
- Bowett, Derek, *Self-Defense in International Law*, Newyork, Praeger, 1958.
- Bowett, Derek, *United Nations Forces*, London, Stevens and Sons, 1964.
- Bozkurt, Enver, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma*, Ankara, Asil Yayınları, 2017.
- Bozkurt, Giray, “Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 2010, ss. 51-95.
- Carl von Clausewitz, “On War”, <https://www.clausewitz.com/readings/OnWar1873/BK1ch01.html> Erişim Tarihi 05 Haziran 2022.
- Cox, Noel “Developments in the Law of War: NATO Attacks on Yugoslavia and the Use of Force to Achieve Humanitarian Objectives,” *New Zealand Armed Forces Law Review*, 2002 (2002), ss. 13-24.
- Çaycı, Sadi, *Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması*, Ankara, Genelkurmay Başkanlığı, 1995.
- Çevikbaş, Ahmet, “Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO’nun Kosova’ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açısından Değerlendirilmesi”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 2011, ss. 18-57.
- Çiftçi, Selda, “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı”, https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/biri_kimlerV/613.pdf, Erişim Tarihi: 05 Haziran 2022, ss. 491-511.
- Dedeoğlu, Beril, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul, YeniYüzyıl Yayınevi, 2016.
- Diehl, Paul F., Daniel Druckman, James Wall, “International Peacekeeping and Conflict Resolution”, *Journal of Conflict Resolution*, Cilt 1, Sayı 42, 1988, ss. 33-55.

- Eroğuz, Esra, “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımının Değişen İçeriği: Gürcistan, Ukrayna ve Filistin Olayları”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2016.
- Erol, Merve İzel, “Kosova Cumhuriyeti’nin Bağımsızlık Sürecinde NATO Müdahalesinin Değerlendirilmesi”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2021.
- Findlay Trevor, *The Use of Force in UN Peace Operations*, Oxford University Press, 2002.
- Genelkurmay Başkanlığı, *Silahlı Kuvvetler İçin Savaş Hukuku Bilgisi*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1987.
- Gönlübol Mehmet, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1975.
- Gönlübol, Mehmet ve Ülman, Haluk, “Birleşmiş Milletler Kuvveti, Süveyş ve Kongo olayları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 16, No 1, 1961, ss. 141-168.
- Gray, Chris Hables, *Postmodern Savaş, Yeni Çatışma Politikası* (Çeviren Derya Kömürçü), İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.
- Gray, Christine, *International Law and the Use of Force*, Oxford, Oxford University Press, 2008.
- Greenwood, Christopher, “The Concept of War in Modern International Law”, *The International and Comparative Law Quarterly*, Cilt 2, Sayı 36, 1987, ss. 283-306.
- Greenwood, Christopher, “International Law and The Nato Intervention in Kosovo”, *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt 4, Sayı 49, 2000, ss. 926-934.
- Grotius, Hugo, *Savaş ve Barış Hukuku*, seçmeler, (çeviren Seha L. Meray), Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967.
- Gülakan, Melisa, “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı: Kosova Örneği”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Hancılar, Özhan, "Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.

Hoş, H. Serdar, *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020.

<http://www.icty.org/x/cases/kunarac/acjug/en/kun-aj020612e.pdf>
Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022.

<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-051e.htm>, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022.

<http://www.nato.int/docu/speech/1998/s981013b.htm>, Erişim Tarihi: 09 Nisan 2022.

<https://1997-2001.state.gov/statements/1998/981027.html> Erişim Tarihi: 12 Nisan 2022.

[https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=S/RES/1199\(1998\)&Lang=E](https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=S/RES/1199(1998)&Lang=E), Erişim Tarihi: 12 Nisan 2022.

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/441/84/PDF/N9344184.pdf?OpenElement> Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022.

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/090/23/PDF/N9809023.pdf?OpenElement> Erişim Tarihi: 12 Nisan 2022.

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/321/21/PDF/N9832121.pdf?OpenElement> Erişim Tarihi: 12 Nisan 2022.

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/357/01/PDF/N9835701.pdf?OpenElement> Erişim Tarihi: 13 Nisan 2022.

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement> Erişim Tarihi: 13 Nisan 2022.

<https://edition.cnn.com/ALLPOLITICS/stories/1999/03/25/clinton.transcript/> Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022.

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095336bm_31.pdf, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022.

<https://publications.parliament.uk/pa/cm199899/cmhansrd/vo990323/debtext/90323-06.htm> Erişim Tarihi: 12 Nisan 2022.

<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263666/silahli-bir-catisma-halinde-kultur-mallarinin-korunmasi-.html>, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2022.

<https://www.icrc.org/en/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions>, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2022.

<https://www.icty.org/en/case/tadic/> Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2941.pdf>, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm#:~:text=The%20NATO%20led%20mission%20Resolute,Afghan%20security%20forces%20and%20institutions., Erişim Tarihi: 09 Nisan 2022.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm Erişim Tarihi: 12 Nisan 2022.

https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27441.htm?selectedLocale=en#:~:text=We%20will%20fulfill%20our%20promise,constraints%20on%20the%20Belgrade%20regime Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022.

https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52060.htm Erişim Tarihi: 09 Nisan 2022.

https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022.

<https://www.nato.int/nato-welcome/index.html> Erişim Tarihi: 12 Nisan 2022.

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6092.pdf>, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022.

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8322.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2022.

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc068/kanuntbmmc068/kanuntbmmc06803042.pdf, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022.

International Committee of the Red Cross, "How is the term Armed Conflict defined in international humanitarian law?", <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/armed-conflict-article-170308.htm#:~:text=International%20humanitarian%20law%20distinguishes%20two,or%20between%20such%20groups%20only>, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2022.

International Law Association, Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law, 2010, http://www.rulac.org/assets/downloads/ILA_report_armed_conflict_2010.pdf, Erişim Tarihi: 10 Ekim 2022.

Işık, Alper, "Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Hastanelerin, Tıbbi Personelin ve Tedavi Görenlerin Korunması", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23, Sayı 1, 2017, ss. 159-193.

İskit, Temel, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

Kadriaj, Shqipran, "Kosova Sorunu", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Karamuço, Sencar, "Kosova Türklerinin Siyasal Örgütlenme Girişimleri: Kosova Demokratik Türk Partisi", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2018.

Kaya Gürpınar, Nuray "Uluslararası Nitelikte Silahlı Çatışmalar Bakımından Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulama Anının Tespiti

- Sorunu” *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü, İstanbul, 2019.
- Keskin, Funda, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Ankara, Öteki Matbaası, 1998.
- Kocaoğlu, Mehmet, *Uluslararası İlişkiler*, Ankara, Kişisel Basım, 1993.
- Krzysztof Skubiszewski, “Peace and War”, *Encyclopedia of Public of International Law*, Ed. Rudolf Bernhardt, Sayı 4, 1982, ss. 74-78.
- Meray, Seha L., *Devletler Hukukuna Giriş*, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1959.
- Meng, Werner, “War”, *Encyclopedia of Public International Law*, Ed. Rudolf Bernhardt, Sayı 4, 1982, ss. 282-290.
- Montesquieu, Charles-Louis de Secondat, *Kanunların Ruhu Üzerine-I* (çeviren Fehmi Baldaş), İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2015.
- Mutlu, Mustafa, “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemde Yeni Devletlerin Ortaya Çıkışı: Kosova Örneği”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010.
- NATO El Kitabı, 50’nci Kuruluş Yıldönümü Sayısı, Brüksel, Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998.
- O’Connell, Mary Ellen, “The UN, NATO and International Law After Kosovo”, *Human Rights Quarterly*, Cilt 1, Sayı 22, 2000, ss. 57-89.
- Orallı, Levent Ersin, “Uluslararası Hukukta Ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu”. *Tesam Akademi Dergisi*, 2014, ss. 102-126.
- Öktem, Emre, *Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*, İstanbul, Derin Yayınları, 2007.
- Örnek, Serdar, “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı ve 1991-2003 Irak Harekatları”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.
- Özlem, Kader,” Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD’nin ve Türkiye’nin Balkanlar Politikalarının Bosna Hersek, Kosova ve Makedonya

- Krizleri Örneğinde İncelenmesi". *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2012, ss. 23-40.
- Özman, Mehmet Aydoğan, "Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, 1964, ss. 53-123.
- Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2021.
- Pekyardımcı, Elif Burcu, "İnsancıl Müdahale Kavramı ve Kosova Sorunu", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Sander Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2020.
- Sarı, İbrahim, "Kosova'nın Bağımsızlığının Uluslararası Sistem Bağlamında Değerlendirilmesi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010.
- Sencer, Muzaffer, "İnsan Hakları ve Savaş", *İnsan Hakları Yıllığı Dergisi*, Cilt 1, Sayı 12, 1990, ss. 13-64.
- Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul, Der Yayınevi, 2019.
- Sur, Melda, *Uluslararası Hukukun Esasları*, İstanbul, Beta, 2021.
- Şahin, Fatih, "BM'nin Kosova'da Barış ve İstikrarı Sağlama Sürecindeki Rolü", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2005.
- Tarhanlı, Turgut, "Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt 20, 2003, ss. 11-34.
- Taşar, Murat ve Ünaltay, Altay, "Kosova'ya NATO Müdahalesi Ve Yeni Uluslararası Sistem" İçinde *Yeni NATO: Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa*, Musa Ceylan (Ed.), Ankara, Ülke Kitapları, 1999, ss. 27-32.
- Taşdemir, Fatma, "Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, No 5, 2006, ss. 75-89.

- Tezcan, Durmuş, "Saldırgan Savaş ve Devletlerarası Ceza Hukuku" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No. 1-2, Sayı 49, 1994, ss. 349-363.
- Topal, Ahmet Hamdi, *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, İstanbul, Beta Yayınları, 2018.
- Tosun, Fatih, "Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma ve Yeni Devlet Oluşumu: Kosova ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)/Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) Örnekleri", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırma Enstitüsü, İstanbul, 2009.
- Tütüncü, Ayşe Nur, *İnsancıl Hukuka Giriş*, İstanbul, Beta Yayınları, 2019.
- Uysal, Gökşen, "1999'dan Günümüze Kadar Geçen Süreçte Kosova", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.
- Varlık, Ali Bilgin, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım", *Avrasya Terim Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2013, ss. 114-129.
- Yalkut, Necdet, "Hukuk Açısından Savaş ve Barış", *Adalet Dergisi*, Cilt 4-6, Sayı 6, 1985, ss.7-25.
- Yamaner Batur, Melike, *Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması*, İstanbul, Arıkan Kitap, 2007.
- Yıldırım, Yusuf, "Uluslararası Barış Ve Güvenliği Tehdit Eden Sorunlarda Kuvvet Kullanma: NATO'nun Kosova Müdahalesi Örneği", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2014.
- Yılmazarslan Murat, "Kuvvet Kullanma: NATO'nun Uluslararası Güvenlikte Artan Rolü", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.